

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**YÜZYIL DÖNÜMÜ İSTANBUL MİMARLIĞINDA
“VİKTORYA TARZI” SAYFIYE KONUTLARI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Emine Pelin KALAFATOĞLU**

Anabilim Dalı : MİMARLIK

Programı : MİMARLIK TARİHİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Turgut SANER

HAZİRAN 2009

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**YÜZYIL DÖNÜMÜ İSTANBUL MİMARLIĞINDA
“VİKTORYA TARZI” SAYFIYE KONUTLARI**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Emine Pelin KALAFATOĞLU
(502061110)**

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 04 Mayıs 2009

Tezin Savunulduğu Tarih : 05 Haziran 2009

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Turgut SANER (İTÜ)

Diğer Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Filiz ÖZER (İTÜ)

Doç. Dr. Cengiz CAN (YTÜ)

HAZİRAN 2009

Aileme,

ÖNSÖZ

İlginç ve önemli olmasına rağmen az sayıda kaynakta kısaca değinilmiş bir konu olan İstanbul'da Viktorya Tarzı etkili yapıları danışmanım Prof. Dr. Turgut Saner'in önerisiyle tez konusu olarak çalışmaya başladım. Sonucunu merakla beklediğimiz bu çalışmayı, araştırmanın başından sentezin sonuna kadar heyecanla sürdürdüm. Bu süreçte bana her soru ve sorunumda yardımcı olan, beni çalışmada ilerletecek kaynak ve kişilere yönlendiren ve beraber çalışmaktan büyük mutluluk duyduğum danışmanım Turgut Saner'e teşekkür ederim. Öğrenim yaşamım boyunca bana her koşulda destek olan aileme de teşekkürü borç bilirim.

Mayıs 2009

E. Pelin Kalafatoğlu

Mimar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
ÖZET.....	xi
SUMMARY.....	xiii
1. GİRİŞ	15
2. İNGİLTERE VE AMERİKA'DA "VİKTORYA TARZI"	17
2.1 Kraliçe Anne Canlandırıcılığı.....	21
2.2 Koloni Mimarlığı.....	21
2.3 İngiliz Kır Evi veya <i>Cottage</i>	22
2.4 Viktorya Tarzı'nın Temel Özellikleri.....	25
3. İSTANBUL'DAKİ "VİKTORYA TARZI" KONUTLAR	31
3.1 Bazı Öncü Yapılar	34
3.2 Mevcut Konutlardan Örnekler	38
3.3 Mevcut Olmayan Konutlardan Örnekler	66
3.4 Ortak Mimari Özellikler	73
4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	77
KAYNAKLAR.....	83
EKLER.....	85

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Deauville’de villalar (Details of Victorian Architecture, 2007).....	18
Şekil 2.2 : Normandiya’da Villa Marguerite (Details of Victorian Architecture, 2007).....	18
Şekil 2.3 : Münih yakınlarında bir tren istasyonu (Details of Victorian Architecture, 2007).....	19
Şekil 2.4 : Deauville (calvados)’de villa, Viollet le Duc, 1875 (Mignot, 1983).....	19
Şekil 2.5 : Basset Jones’un William Krebs için Bahçıvan Evi tasarımı, Staten Island, 1877 (The American Architect and Building News, 1877).....	20
Şekil 2.6 : Bir Palliser & Palliser, and Company tasarımı, 1878 (Garvin, 1981).	21
Şekil 2.7 : Bir Palliser, Palliser, and Company reklamı, 1887 (Garvin, 1981).....	23
Şekil 2.8 : Loudon’un konut tasarımları. (a)“Eski İngiliz Tarzı” (old English Style) cottage. (b)Çocuklu bir aile için konut (Loudon, 2000).....	24
Şekil 2.9 : Viktorya dönemi konutları. (a)“Eski İngiliz Stili”nde bir ev. (b)Ahşap kaplamalı Amerikan deniz kıyısı evi (Osband, 2002).....	25
Şekil 2.10 : Fond du Lac Cottage (Chivers, 1997).....	26
Şekil 2.11 : Lakeview Cottage (Chivers, 1997).	26
Şekil 2.12 : Riovista Cottage (Chivers, 1997).	27
Şekil 2.13 : Alınlık ve tepelik detayları (Woodward, 1996).....	28
Şekil 2.14 : Korkuluk detayları (Woodward, 1996).....	28
Şekil 2.15 : Alınlık ve bezeme detayları (Woodward, 1996).	29
Şekil 2.16 : Feston detayları (Woodward, 1996).	29
Şekil 3.1 : Servet-i Fünun Dergisi’nden bir sayfa (1894).....	32
Şekil 3.2 : İzmir’de bir gazino (Servet-i Fünun, 1889).	33
Şekil 3.3 : Bolu, Mudurnu’da bir evin cephesinden detay.	33
Şekil 3.4 : Alman Yazlık Elçiliği (Bachmann, 2003).....	35
Şekil 3.5 : Alman Yazlık Elçiliği zemin kat planı.....	35
Şekil 3.6 : İngiliz Yazlık Elçiliği (Eldem, 1979).	36
Şekil 3.7 : Cihannüma Köşkü (Bilgin, 1988).....	37
Şekil 3.8 : Şale Köşkü (Bilgin, 1988).....	37
Şekil 3.9 : Ali Şefik Paşa Köşkü Giriş cephesi.	39
Şekil 3.10 : Ali Şefik Paşa Köşkü zemin ve birinci kat planları.	40
Şekil 3.11 : Cavit Paşa Köşkü Giriş cephesi.	42
Şekil 3.12 : Cavit Paşa Köşkü zemin ve birinci kat planları.....	42
Şekil 3.13 : Ahmet İhsan Bey Köşkü Giriş cephesi.	45
Şekil 3.14 : Ahmet İhsan Bey Köşkü zemin ve birinci kat planları.	45
Şekil 3.15 : Damatyan Yalısı kuzeybatı cephesi.	46
Şekil 3.16 : Damatyan Yalısı zemin ve birinci kat planları.	47
Şekil 3.17 : Damatyan Yalısı giriş cephesi detayı.	48
Şekil 3.18 : Arif Hikmet Paşa Köşkü Doğu Cephesi.....	50
Şekil 3.19 : Arif Hikmet Paşa Köşkü zemin ve birinci kat planları.	50
Şekil 3.20 : Arif Hikmet Paşa Köşkü Çatı Görünüşü.....	52
Şekil 3.21 : Çankaya Caddesi No. 22 ve No. 24 giriş cepheleri.	53

Şekil 3.22 : Çankaya Caddesi No.22 ve No.24 zemin kat planları.	54
Şekil 3.23 : Çankaya Caddesi No.22 ve No.24 birinci kat planları..	54
Şekil 3.24 : Çankaya Caddesi No. 22 alınlığı.	56
Şekil 3.25 : Çankaya Caddesi No. 24 giriş cephesi.	57
Şekil 3.26 : Tayyareci Mazlum Sokak No. 1.....	58
Şekil 3.27 : Tayyareci Mazlum Sokak No. 1.....	58
Şekil 3.28 : Hüseyin Avni Paşa bahçe köşkü.	60
Şekil 3.29 : Hüseyin Avni Paşa Köşkü bahçe köşkü planı.	61
Şekil 3.30 : Muhiddin Bey Köşkü (Ekdal, 2005).	61
Şekil 3.31 : Tahsin Paşa Köşkü güneybatı cephesi.	62
Şekil 3.32 : Tahsin Paşa Köşkü alınlığı.....	62
Cemil Topuzlu Köşkü (Şekil 3.33-3.35).....	63
Şekil 3.33 : Cemil Topuzlu Köşkü Giriş cephesi.....	63
Şekil 3.34 : Cemil Topuzlu Köşkü zemin ve birinci kat planları.	64
Şekil 3.35 : Cemil Topuzlu Köşkü güney cephesi.	65
Şekil 3.36 : Nadir Ağa Köşkü (Ekdal, 2005).....	67
Şekil 3.37 : Marie (Botter) Smith-Lyte Köşkü (Ekdal, 2005).....	68
Şekil 3.38 : Kassam Şükrü Bey Köşkü (Ekdal, 2005).	69
Şekil 3.39 : Abdülkadir Efendi Köşkü Müzik Evi (Ekdal, 2005).....	70
Şekil 3.40 : Tefvik Amir Bey Köşkü (Ekdal, 2005).	71
Şekil 3.41 : Tefvik Amir Bey Köşkü (Ekdal, 2005).	71
Şekil 3.42 : Ali Refik Paşa Köşkü (Ekdal, 2005).	72
Şekil 3.43 : Ali Şefik Paşa Köşkü alınlığı.	75
Şekil 3.44 : Arif Hikmet Paşa Köşkü konsol bezemesi.	76
Şekil 3.45 : Tayyareci Mazlum Sokak No.1 konsol bezemesi.	76
Şekil A.1 : Planlar: (a) Büyükkada Çankaya Caddesi No.26. (b) Fond du Lac Cottage (Chivers, 1997). (c) Cavit Paşa Köşkü. (d) Lakeview Cottage (Chivers, 1997). (e) Ahmet İhsan Bey Köşkü. (f) Fisher Cottage (Chivers, 1997). (g) Tayyareci Mazlum Sokak No. 1. (h) Riovista Cottage (Chivers, 1997). (i) Normandiya'da villa (Details, 2007). (j) Deauville'de villa (Mignot, 1983).....	88
Şekil A.2 : Bezeme detayları: (a) Cavit paşa Köşkü alınlığı (yıkılmadan önce). (b) Bir alınlık detayı (Woodward, 1996). (c) Ali Şefik Paşa Köşkü korkulukları. (d) Bir korkuluk detayı (Woodward, 1996). (e) Tepelik detayları (Woodward, 1996). (f) Ahmet Hikmet Paşa Köşkü ve Tahsin Paşa Köşkü tepelikleri. (g) Feston detayları (Woodward, 1996). (h) Tüccarbaşı No.1 feston detayı. (i) Tefvik Amir Bey Köşkü (Ekdal, 2005). (j) Deauville'de villa cephesi (Mignot, 1983).	90

YÜZYIL DÖNÜMÜ İSTANBUL MİMARLIĞINDA “VİKTORYA TARZI” SAYFİYE KONUTLARI

ÖZET

19. yüzyılın son çeyreğinden 20. yüzyılın başına kadar süren dönemde İstanbul’un sayfiyesi olarak adlandırılabilir Kadıköy, Adalar, Yeşilköy gibi bölgelerinde geleneksel Osmanlı konutundan çeşitli Batılı özellikler ve yapı elemanlarıyla ayrılan ahşap konutlar yapılmıştır. Bu konutlar kütle organizasyonu, plan şeması, cephe düzenlemesi ve bezemeler açısından Neo-klasik, Art Nouveau gibi stillere sahiptir. Bazılarında da yerli veya yabancı İslam mimarlığı biçimlerine rastlanır. Araştırmalarda bu stiller arasında sayılabilecek İngiliz kökenli bir stili olan Viktorya tarzına çok az değinilmiştir. Bu tarz, İngiltere ve Amerika’da kiliseler ve yönetim yapıları kadar şehir ve sayfiye konutlarında da görülmüştür. 19. yüzyılda artan konut ihtiyacına cevap olarak konut planları ve detayları içeren katalog benzeri kitaplar basılmıştır. Ayrıca, mimarlar tasarımlarını posta yoluyla yerel marangozların uygulayabileceği detaylara kadar inerek ihtiyaç sahiplerine yollamıştır. Tez çalışmasında ele alınan İstanbul’daki örnekler, genellikle 19. yüzyıl sonunda İstanbul’da saraydaki baskıdan uzaklaşarak sayfiyeye yerleşen yüksek mevkideki memur, asker ve zengin kişilere aittir. Bu konutlar, aynı zamanda yeni “Batılı” ve “modern” yaşam tarzına uygun yapılmış ve stil olarak Viktorya tarzı seçilmiştir. Genel olarak ortak özellikleri, dik kırma çatı, çatı pencereleri, ahşap dikmelerle taşınan balkon ve verandalar, “Japon tipi” küçük gözlü pencereler, kuleler, ahşap bezemeli alınlıklardır. Bazılarının Ermeni ve Rum kalfalar veya yabancı mimarlar tarafından yapıldığı bilinmektedir. Bu tarzın İstanbul’a yabancı mimarlar, elçilikler ve kitap ve gazeteler gibi basılı kaynaklardaki resimler yoluyla geldiğini düşündüren yapılar ve belgeler vardır. İngiltere kaynaklı bu stilin geç Osmanlı dönemi sayfiye konutlarında aranması, örneklerin el verdiği ölçüde plan, kütle, cephe ve bezeme analizi ve karşılaştırılması ile yapılmıştır. Plan ve kütle analizi şematik olarak mekan organizasyonunu temel almıştır. Daha sonra bu analiz sonuçlarına göre yapılar belli başlıklar altında ortak özelliklerine göre gruplandırılarak değerlendirilmiştir. Sonuç bölümünde ise yabancı örneklerle İstanbul’daki örnekler, yine kütle, plan, cephe ve bezeme açısından karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak, Viktorya tarzının Osmanlı döneminin sonlarında İstanbul’a taşındığı ve bir fantezi üslup olarak sayfiyede sıkça uygulandığı görülmüştür.

“VICTORIAN STYLE” SUBURB HOUSES IN TURN OF THE CENTURY İSTANBUL ARCHITECTURE

SUMMARY

From 19th century's last quarter until the beginning of 20th century, wooden houses that differentiated themselves from the traditional Ottoman house by various western characteristics and building elements were built in the suburban areas of İstanbul such as Kadıköy, Adalar and Yeşilköy. In terms of mass, plan schema, façade organization, and ornaments, these houses are in western styles such as Neo-Classical or Art Nouveau. Some houses have foreign and local Islamic architectural elements. Few researchers mention the Victorian Style among the ones above. This style exists not only in English and American churches but also in city and country houses of the 19th century. In the 19th century, books of house plans and details were published to satisfy the increasing housing need in England and the United States of America. Moreover, architects sent their designs to customers by post explaining them in detail so that the local builder could easily apply them. The selected houses in İstanbul mostly belonged to the high ranked officers of the palace, soldiers and rich families who moved away from the suppression of Abdülhamit II and settled in the suburbs. These houses reflected their owners' "modern" and "western" life style through their Victorian characteristics. Their common properties can be summarized as steep roofs, dormer windows, balconies, verandas held by slender wooden columns, small and square "Japanese" windows, towers, and ornamental wooden gablets. Local constructors of Armenian and Greek origin built some of these houses. Some buildings and documents suggest that foreign architects, embassies, and pictures in books and periodicals introduced this style. The search for this style of English origin was based on the analysis and comparison of the plan, mass, façade and ornament as much information as the samples provided. Spatial organization was studied for plan and mass analysis. Then, the buildings were grouped and evaluated according to their common characteristics. Finally, foreign samples were compared to the local ones by means of plan, mass, façade, and ornament. As a result, it is proved that the Victorian style was introduced to İstanbul in the late Ottoman period and applied as a fantasy style in the suburbs of İstanbul.

1. GİRİŞ

Bu çalışmada konu edilen yapıların inşa edildiği dönem, 19. yüzyılın yaklaşık son çeyreğinden başlayarak 1910'lu yıllara kadar devam eden bir zaman dilimini içine almaktadır. Konu, geleneksel Osmanlı mimarlığından belirgin biçimde farklılaşan, genellikle İstanbul'un sayfiye olarak adlandırılabilir bölgelerinde yapılmış, çoğunluğu ahşap konutları kapsamaktadır.

Bu konutları yaptıranlar, azınlıklar, yabancılar, ayrıca "jurnal"den uzak durmak amacıyla saraya uzak yerlere, sayfiyeye yerleşen yüksek memur ve askerler olmuştur. Bu evler aynı zamanda yüksek kültür seviyesinin, Batı esaslı beğenin ve zenginliğin de göstergesidir. (Ekdal, 2005).

Aynı yıllarda Boğaziçi'nde kuzeye doğru, özellikle Yeniköy, İstinye ve Büyükdere'de yabancıların iskanı mevcuttur. Ayrıca, 1870'lerden başlayarak Moda'da İngiliz aileler yerleşmeye başlamış ve 1906'da İngiliz nüfus 149'a ulaşmıştır (Ekdal, 2005). 1857'de Adalar'a düzenli vapur seferlerinin başlatılması azınlıkların yoğun olduğu bu bölgelerin nüfusunun arttığına işaret etmektedir. 1871-1889 yıllarında Haydarpaşa-İzmit demiryolu hattının yapımıyla da Anadolu yakasına ulaşım kolaylaşmıştır.

Mimari üsluplar bağlamında bu dönemde özellikle Art Nouveau güçlüdür. Hem kent merkezinde hem de sayfiyede çok sayıda örneği vardır. Tez çalışmada incelenen yapılarda, mekanlarda bunun dışında Batılı etkiler olup olmadığı aranmış, geleneksel mimariye göre bazı alışılmamış veya farklılaşmış olduğu düşünülen yapı elemanları ve bölümleri üzerinde durulmuştur. Bu farklılıkları yerli kullanıcının değişmiş zevklerine veya yabancı kullanıcının alışkanlıklarına bağlamak imkanı vardır. Çağdaş akım olarak baskın görünen Art Nouveau'nun yanı sıra, Avrupa'da ve İngiliz kolonilerinde (Amerika, Avustralya) görülen, Romantizm çerçevesinde değerlendirilebilecek Viktorya dönemi ve koloni mimarlığıyla bağlantılar da hissedilmektedir. Bir bütün halinde henüz ele alınmamış bu üslup, Batı'da daha erken başlamış olsa da, ancak söz konusu dönemde Osmanlı topraklarına getirilmiştir. Bu, bir çeşit moda niteliğinde, kısa süre içinde egemen olmuştur. Bu

stilin, tren istasyonu, fabrika gibi konut dışı yapılarda da uygulanmış olduğu bilinmektedir ama bu çalışmada yalnızca konutlar ele alınmıştır.

Esas olarak İngiltere kaynaklı Viktorya tarzının geç Osmanlı dönemi sayfiye konutlarında aranması, örneklerin el verdiği ölçüde plan, kütle ve bezeme analizi ve karşılaştırılması ile yapılmıştır. Karşılaştırma için eksiksiz bir envanter hazırlanmamış, Viktorya tarzını temsil eden tipik bir grup örnek seçilmiştir. Seçilen yapıların çizimleri Kadıköy Belediyesi, Bakırköy Belediyesi, Boğaziçi İmar Müdürlüğü arşivlerinden elde edilmiştir. Arşivlerden bulunan belgelerden yararlanılarak ortak bir çizim ifadesiyle bu yapıların planları yeniden çizilmiştir. Plan ve kütle analizi şematik olarak mekan organizasyonunu temel almaktadır. Daha sonra bu analiz sonuçlarına göre yapılar belli başlıklar altında ortak özelliklerine göre değerlendirilmiştir. Sonradan değiştirilmiş yapıların özgün halleri esas alınmıştır.

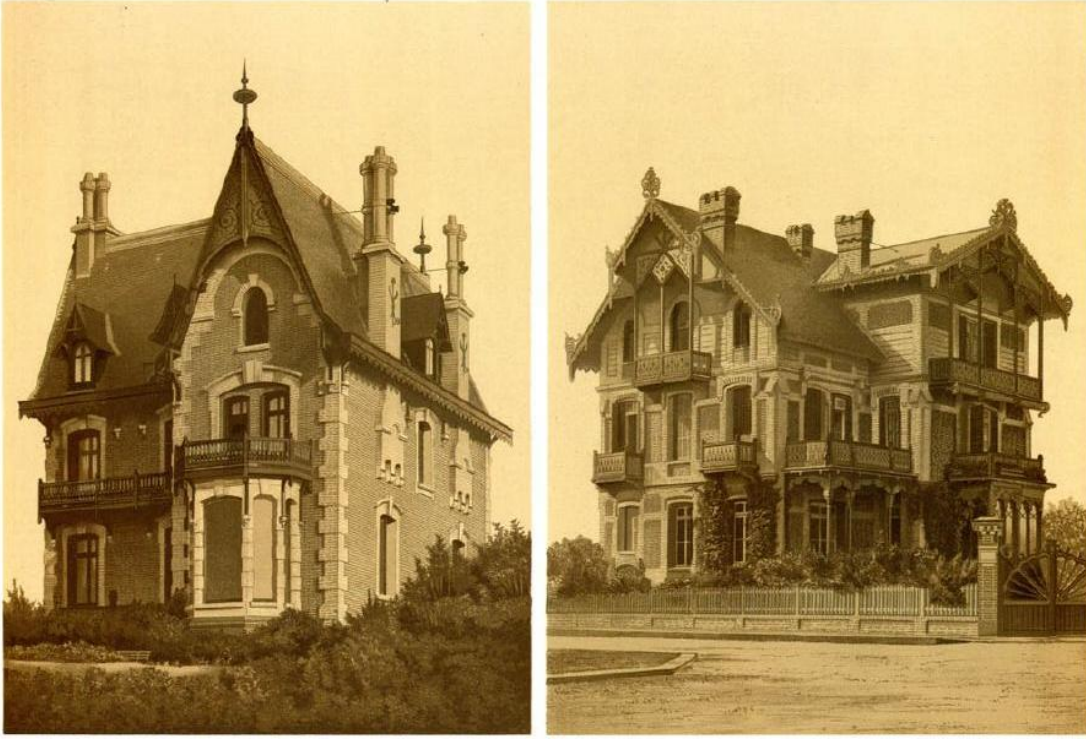
19. yüzyılın ikinci yarısındaki konut mimarlığını ele alan çalışmalar genellikle bezeme ağırlıklıdır. Bunlardan en önemlisi Semra Ciner'in "Son Osmanlı Dönemi İstanbul Ahşap Konutlarında Bezeme" (1982) başlıklı doktora tezidir. İncelenen evlerle ilgili bazı bilgiler ve fotoğraflara, Orhan Erdenen'in "Boğaziçi Sahilhaneleri" (1993) ciltlerinden ve evlerin bulunduğu semtlerle ilgili çeşitli kitaplardan ulaşılmıştır. Sedad Hakkı Eldem ve Alman mimarlık tarihçisi Martin Bachmann ise araştırmalarında İngiliz kır evi, İsviçre şaleleri ve Viktorya dönemi mimarlığının etkilerinden bahsetmektedir. Tezin amacı, belli bir dönem boyunca "moda" olmuş bu tarzı, Osmanlı mimarlık tarihi araştırmaları içinde somut hale getirmektir.

2. İNGİLTERE VE AMERİKA'DA "VİKTORYA TARZI"

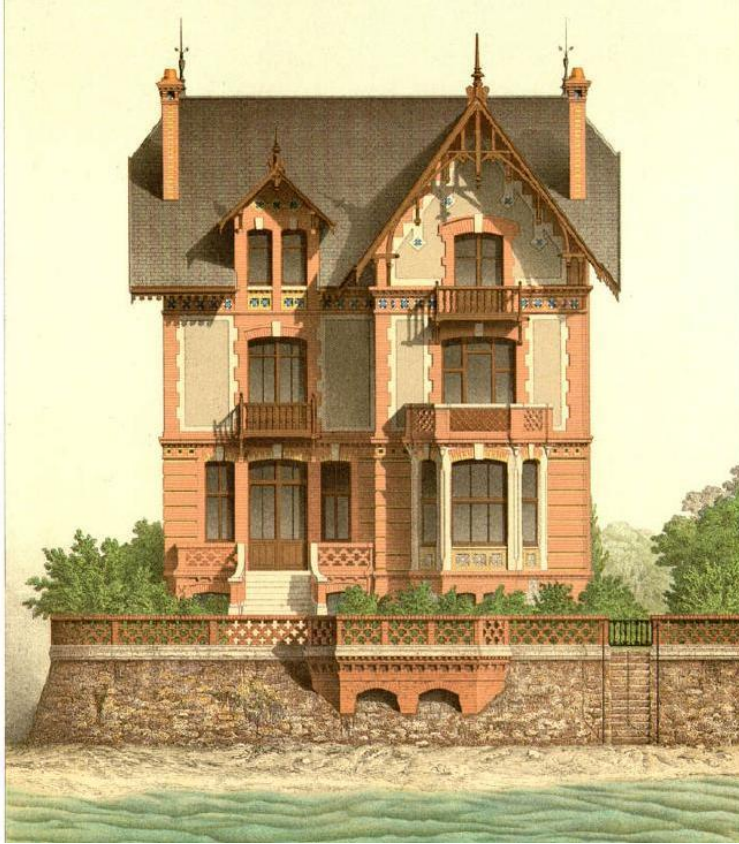
19. yüzyıl sonunda İstanbul'daki konut mimarlığına da aktarılan Viktorya dönemi mimarlığının kendi kaynağında uzun ve çok yönlü bir uygulama geçmişi vardır. 19. yüzyıl ortasında Avrupa'da ilk sanayi devrimini gerçekleştiren İngiltere güçlü ve zengin bir ülke haline gelmişti. Bir yandan kendine güvenli ve girişken hava hakimken, diğer taraftan yeniliğin getirdiği tedirginlik ve eski değerlere özlem görülüyordu (Kostof, 1982). Romantizm 19. yüzyıldaki tarihselci akımların kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Pitoresk hayranlığı ile Antikite, daha doğrusu eski olana merak Romantik akımın temelinde yatmaktadır. Önceleri "aşağı" ve "yetersiz" görülen koloni mimarlığına (konut, toplantı mekanları, çiftlik yapıları ve kiliseler) ilgi ise 19. yüzyılın ilk çeyreğinde başlamıştır (Maynard, 2000). Bu eğilim Viktorya dönemi mimarlığında (Kraliçe Viktorya 1837–1901 yılları arası hüküm sürmüştür) geçmişe; örneğin Kraliçe Anne (1702–1714) dönemi mimarlığına dönüşe, kır hayatına ve önceden küçümsenmiş olan gelenekselliğe özleme sebep olmuştur.

18. yüzyılda İngiltere Avrupa'da ve Amerika'da teknolojiye olduğu kadar mimarlıkta da öncü olmuştur. Bunun sonucu olarak "altın çağ" olarak da nitelendirilen Kraliçe Viktorya dönemi mimarlığı Fransa ve Almanya gibi ülkelerde de uygulanmış, çeşitli yapı tiplerinin yanı sıra konut mimarlığına da aktarılmıştır. Bu tip konutlar genellikle hafif bir etki içinde görülmüş, sayfiyede, özellikle kırdaki, deniz, göl ve kaplıca bölgelerinde tercih edilmiştir. Bazı detaylar anıtsal şehir yapılarına da uygulanmıştır. (Mignot, 1983).

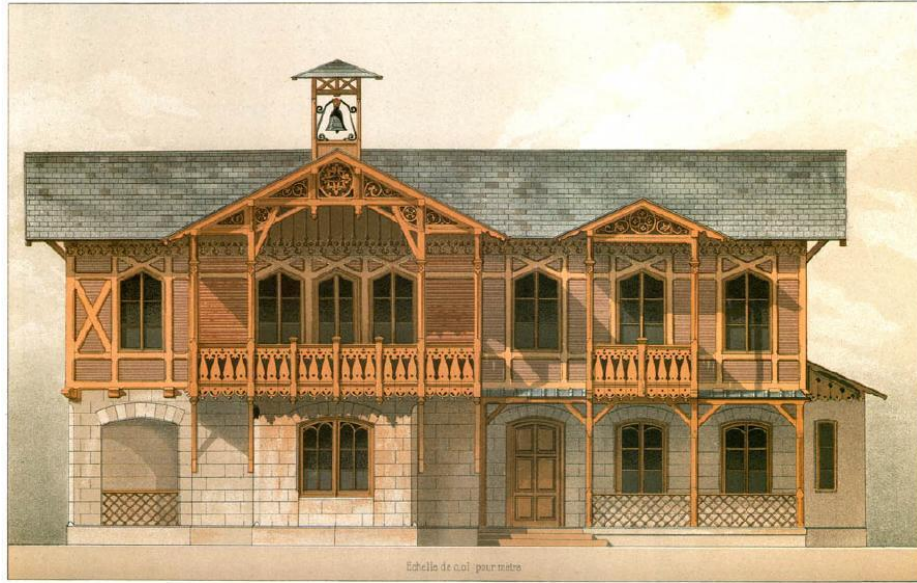
Yaklaşık olarak 1850-1850 yılları arasına tarihlenen Orta Viktorya Dönemi hızla gelişen endüstrinin ürünü olarak prefabrikasyonun yapı alanında da yaygın kullanıldığı bir dönem olmuştur. Tarımsal gelişmenin getirdiği bolluk ve endüstrileşmenin yarattığı zenginlik, taşrada konut yapılaşmasında büyük bir artışa sebep olmuştur. Endüstri devriminin bir diğer sonucu ise yapının ve bezemelerinin ucuza malolacak şekilde seri üretimidir. Bu dönemde sıklıkla Fransız ve İtalyan Gotik'i ile Fransız Rönesans mimarlığı etkili stiller görülmektedir (Dixon, 1978).

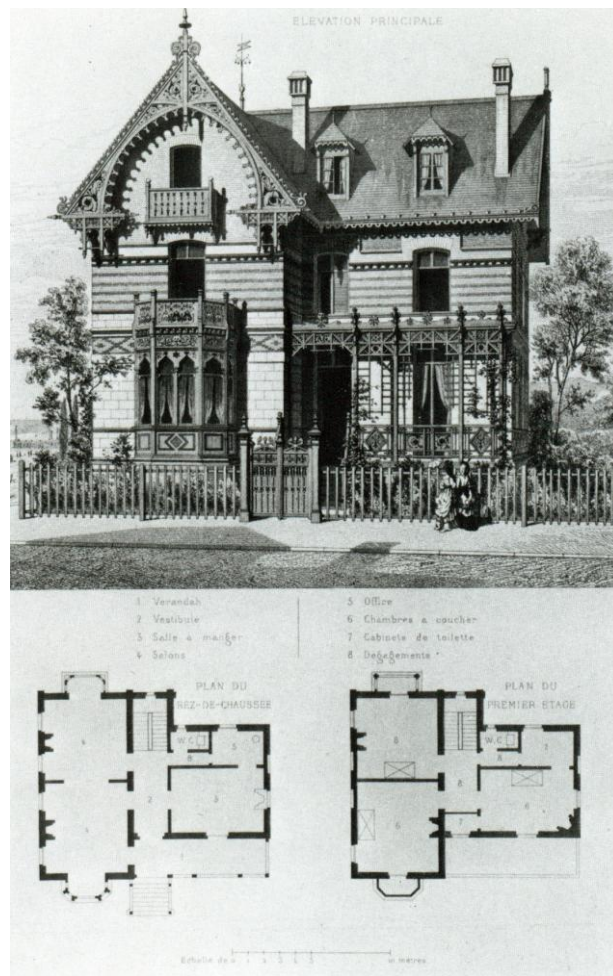
Şekil 2.1 : Deauville’de villalar (Details of Victorian Architecture, 2007).

Şekil 2.2 : Normandiya’da Villa Marguerite (Details of Victorian Architecture, 2007).

Şekil 2.3 : Münih yakınlarında bir tren istasyonu (Details of Victorian Architecture, 2007).

Şekil 2.4 : Deauville (calvados)'de villa, Viollet le Duc, 1875 (Mignot, 1983).

Alman mimar Hermann Muthesius 1897-1904 yılları arasında yaptığı İngiltere gezisinden döndükten sonra, konut mimarlığında yapılması gerekenden şöyle bahseder: “Evin biçimini belirleyen doğrudan ve akılcı yaklaşım, evin zemine oturduğunda ve peyzajla sağladığı uyumda görülüyor. Ev kendisini doğaya adapte ediyor ve evle bahçesi bütünleşik bir birim olarak düşünülüyor.” Muthesius Viktorya dönemi kır evinin pitoresk özelliklerinden ve asimetrik planından bahsetmektedir (Posener, 1972).

Geç Viktorya dönemi ise 1870’lerde başlamaktadır. Bu dönemin yaygın fikri, dinsel ve etik kaygılara saplanmadan güzelliğin keyfini çıkartmak, sloganı ise “sweetness and light” yani “tatlılık ve ışık”tır. Endüstri öncesi sadeliği yeniden yakalamak için Ortaçağ’a veya Venedik’e gitmeye gerek yoktur. Köy yollarında dolaşarak “eski İngiliz” veya “Kraliçe Anne” tarzını yeniden keşfetmek mümkündür (Kostof, 1985). Bu dönemde gösterişli stiller ve katı kurallar yerine sade ve resmiyetten uzak yerel yapılar ilgi çekmeye başlamıştır. George Devey, Eden Nesfield ve Norman Shaw gibi Anglikan Kilisesi üyesi mimarlar 16., 17. ve 18. yüzyılların yöresel mimarlığını “old English Style” (eski İngiliz Stili) adı altında taşra ve sayfiye evlerine taşımışlardır (Dixon, 1978).

Dik kırma çatı, kuleler, saçaklarda dantelsi, dalgalı bezemeler, ahşap işlemeli alınlıklar ve çatı tepelikleri gibi ortak öğeler, İngiltere’de başlayarak kolonilerinde yayılan ve gelişen, Viktorya Tarzı olarak özetlenebilecek bir stilin temsilcisidir. Bazı alt başlıklar bu kapsayıcı tarzın daha iyi açıklanmasına yardımcı olacaktır.

Şekil 2.5 : Basset Jones’un William Krebs için Bahçıvan Evi tasarımı, Staten Island, 1877 (The American Architect and Building News, 1877)

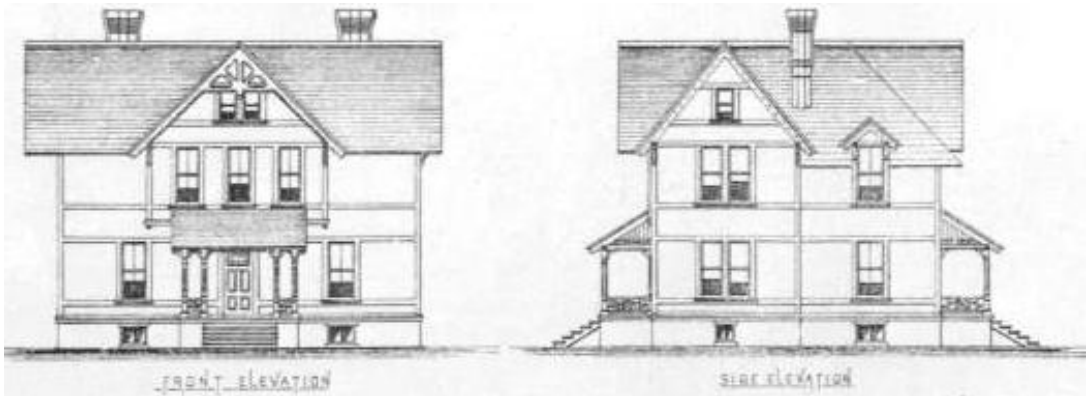
2.1 Kraliçe Anne Canlandırıcılığı

İngiliz mimarlık tarihçisi Mark Girouard Kraliçe Anne stilini 1860-1900 tarihleri arasına yerleştirmektedir. Bu stilin eklektisizme ve coşkulu bir ifadeye yatkınlığı dolayısıyla zamanla “fantezi ürünleri”ne izin verdiğini anlatır. Tatil evleri moda olmaya başladıkça üslup dili oldukça karmaşık hale gelmiştir. Alçı bezemeler, ufak kubbeler (coupola), veranda, balkon, ahşap alınlıklar, alınlıklı çatı pencereleri, çıkık saçak silmeleri, bitkisel bezemeli frizler, baca grupları, söveler, çok gözlü “Japon tipi” pencereler, dairesel pencereler başlıca özellikler arasındadır (Girouard, 1977).

1870’lerden itibaren hızla birçok tasarım üreten mimarlık ofislerine sahip iki mimar olan Nesfield ve Shaw Kraliçe Anne dönemi mimari özelliklerini yine geçmiş dönemlerden öğeler de ekleyip yeniden yorumlayarak bu akıma öncü olmuştur. Bu mimarların tasarımlarının en belirgin özellikleri klasik simetriyi bozarak cephenin merkezinde bulunmayan giriş, çıkmalar, bezemeli “Flaman alınlıklar”, küçük ahşap kuleler, panjurlar ve bol cephe bezemesi olarak sıralanmaktadır (Kostof, 1985).

2.2 Koloni Mimarlığı

İngiltere’de ressam, fotoğrafçıları kendi eski mimarilerini keşfederken, Amerika’da bu eskiye dönüş sürecinde koloni mimarlığı örnekleri esas alınmıştır. Geçmişin keşfi, kır hayatının ve bunun geçtiği mekanların resim, fotoğraf, çizim ve yazıyla belgelenmesi yoluyla yapılmıştır. Pitoresk kavramının açılımındaki resme “yapılar, savaş alanları, eski bir ocak, birkaç elma ağacı, eski ve saygıdeğer bir şekilde” dahil edilmiştir. Övülen detaylar arasında geniş şömineler, alçak tavanlar, kuytu köşeler, basit, süssüz malzemeler bulunmaktadır (Maynard, 2000).

Şekil 2.6 : Bir Palliser &Palliser, and Company tasarımı, 1878 (Garvin, 1981).

Koloni mimarlığının biçimlere bağlı belli başlı özellikleri şöyle sıralanabilir:

Sadelik ve masiflik, küçüklük ve alçak (tavanlı)lık, dik (sivri) çatılar, geniş, neredeyse yere inen saçaklar, çatı pencereleri, birbirine yakın çok sayıda baca, portiko, kaplamasız ahşap dikme ve kirişler, ahşap (kızıl sedir ve meşe) cephe kaplamaları, kuytuda olma, korunaklılık ve alçakgönüllülük (Maynard, 2000).

19. yüzyıl sonlarında Connecticut, Philadelphia, Pennsylvania, Maine ve New Jersey gibi doğu Amerika eyaletlerinin banliyölerinde inşa edilen konutların tasarımda gösterdiği çeşitlilik dikkat çekicidir. İç savaş (1861–65) sonrası ortaya çıkan konut ihtiyacını karşılamaya yetişemeyen mimarlara alternatif olarak plan, kesit, cephe, detay ve perspektifler içeren kitaplar ortaya çıkmış ve bunlar 1860–90 yılları arasında büyük ilgi görmüştür. Fikri, Amerika’da İngiliz Palliser&Palliser şirketi yaygınlaştırmış, Amerikan Shoppel şirketi de içeriğe maliyeti katarak detaylandırmıştır. Rakip yayımcılardan çıkan seri konut üretimi konulu kitaplardaki tasarımlar, “modern” bir ev sahibi olmak isteyenler tarafından bazı revizyonlarla defalarca tekrarlanarak inşa edilmiştir. Böylece mimari bir üslup, yerel marangozlara uygulama detaylarına kadar kazandırılmıştır. Bu uygulama, dönemin sonlarına doğru tasarımların prefabrike elemanlar halinde hızlı, kolay ve ucuz olarak inşa edilmek üzere tüm ülkeye yollanmasına kadar varmıştır. Bu yolla son moda tasarımlar düşük maliyetle uzak bölgelere kadar ulaşmıştır (Garvin, 1981). Bu katalog işlevli kitaplardaki tasarımlara bakıldığında, zamanla veya ev sahibinin ekonomik gücüne göre alçakgönüllü kır evlerinin küçük “ahşap banliyö saraylarına” dönüşebildikleri de görülmektedir.

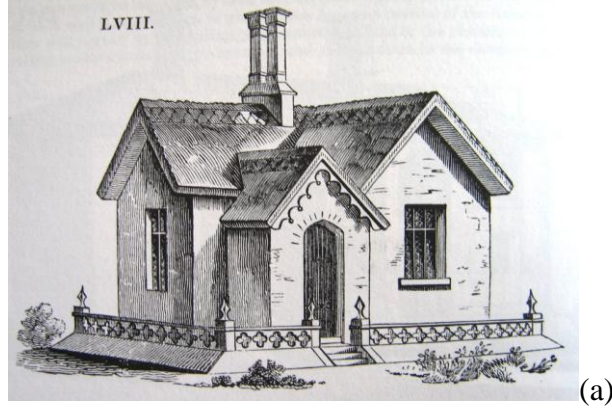
2.3 İngiliz Kır Evi veya *Cottage*

Uzun yıllar süren Kraliçe Viktorya dönemi sırasında İngiltere’de konut yapımı büyük bir değişim geçirmiş ve konut ihtiyacı hızla artmıştır. Ekonomik gücü bu dönemde artan orta sınıf, hızla toprak sahibi olmaya ve kendilerine bu topraklarda kır evleri veya *cottage*’lar yaptırmaya başlamışlardır. Bu dönemde orta sınıf, fabrika sahibinden katibe kadar farklı meslek ve gelir grubundan insanı kapsamaktaydı. Bu yüzden bu alt gelir sınıflarının evleri de kendi güç ve ihtiyaçlarına göre büyüklük ve gösteriş kazanmıştır. Genel eğilim, aristokrasinin seçtiği stillerin daha ucuz işçilikle bu evlerde uygulanmasıydı (Osband, 2002).

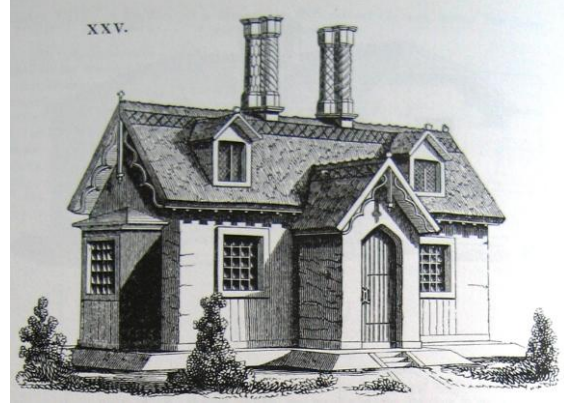

Şekil 2.7 : Bir Palliser, Palliser, and Company reklamı, 1887 (Garvin, 1981).

İngiliz kır evi ya da *cottage*, genellikle bir, bazen de iki katlı banliyö konutu olarak tanımlanabilir. 19. yüzyılda yapılan kır konutlarının belli bir tarihsel stili yoktur. İtalyan villası tarzı, Neo Gotik stil veya Kraliçe Anne tarzına rastlanmaktadır. Ortak özellikler işlev ve büyüklükte görülmektedir. Zaman zaman ince dikmelerin çatısını taşıdığı geniş bir verandanın eklendiği portikodan girilen evlerin ilk katında yemek odası, mutfak ve oturma odası bulunur. Üst katta ise yatak odaları vardır. Plan, eğer simetrikse haç biçimindedir ve portiko haçın kısa kolunun bir ucundadır. Küçük gözle bölünmüş pencerelerin üstünde kendi küçük alınlıkları bulunur. Bunlar genellikle ahşap alınlıklarla bezenmiştir. Yerel marangozlar bu alınlıkları en sadesinden en bezemelisine kadar çeşitlendirmişlerdir.

(a)

(b)

Şekil 2.8 : Loudon'un konut tasarımları. (a)"Eski İngiliz Tarzı" (old English Style) *cottage*. (b)Çocuklu bir aile için konut (Loudon, 2000).

Loudon'a göre *cottage*, genellikle sahibinin arsasıyla çevrelenmiş bir kır konutudur. Çevredeki arazi tarla olarak işlenmek yerine, rekreasyon alanı olarak ayrılmıştır. Dönemin katı sınıf ayrımcılığına göre, kişi ya da aile ekonomik durumlar elverdiğince lüksleşen bir kır evi veya villa sahibi olabilecektir. Yüzyılın pitoresk anlayışı, evi manzaraya ve doğaya dahil eden cepheyi çok önemsemektedir. Örneğin, portiko kapıyı ve girişi korumanın ötesinde, misafire evin giriş kısmını vurgular ve mimari stili sergilemeye olanak tanır. Villa ise, kır evinin biraz büyüğü olarak tanımlanmaktadır. Villa sahibi, nispeten daha varlıklıdır ve daha yüksek bir sosyal statüye sahiptir. Böylece topraklarının bir bölümünü tarım dışında rekreasyon alanı olarak ayırabilmiştir. Aynı zamanda, bu evlerde daha farklı tarzlar ve daha fazla bezeme görülebilmektedir (Loudon, 2000). İngiliz kır evi bir stil olarak Britanya Adası'nda sınırlı kalmamış, tüm kolonilere yayılmıştır. Yalnız, Amerika'da siyasi ve sosyal koşullar sebebiyle ve hızla yayılan plan kitapları yoluyla 19. yüzyılın ikinci yarısında hem çağdaş akımlardan etkilenebilmiş, hem de kendine özgü olacak kadar farklılaşabilmiştir. Tüm bu akım ve kavramları "Viktorya Tarzı" başlığı altında ele almak hem kronolojik, hem de stilistik açıdan uygun görülmektedir.

Şekil 2.9 : Viktorya dönemi konutları. (a)“Eski İngiliz Stili”nde bir ev.
(b)Ahşap kaplamalı Amerikan deniz kıyısı evi (Osband, 2002).

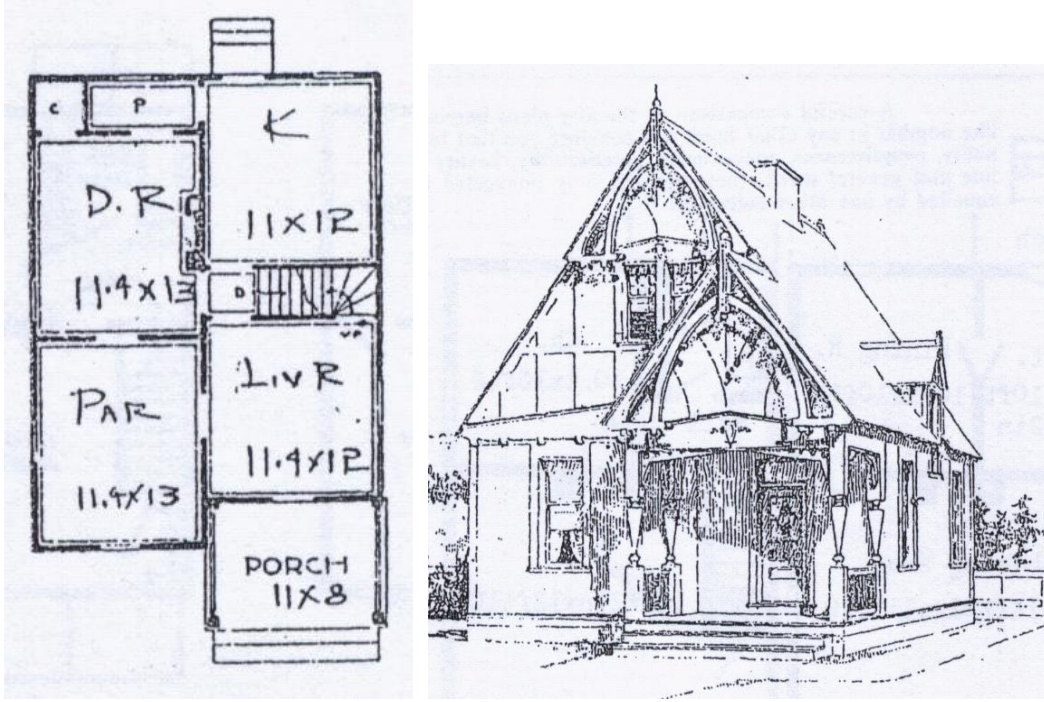
2.4 Viktorya Tarzı'nın Temel Özellikleri

Viktorya Tarzı birçok üslubun eklektik bir biçimde bir arada kullanılmasıyla oluşmaktadır. Yine de bu tarza genel bir havanın ve belli bazı kuralların hakim olduğu söylenebilir.

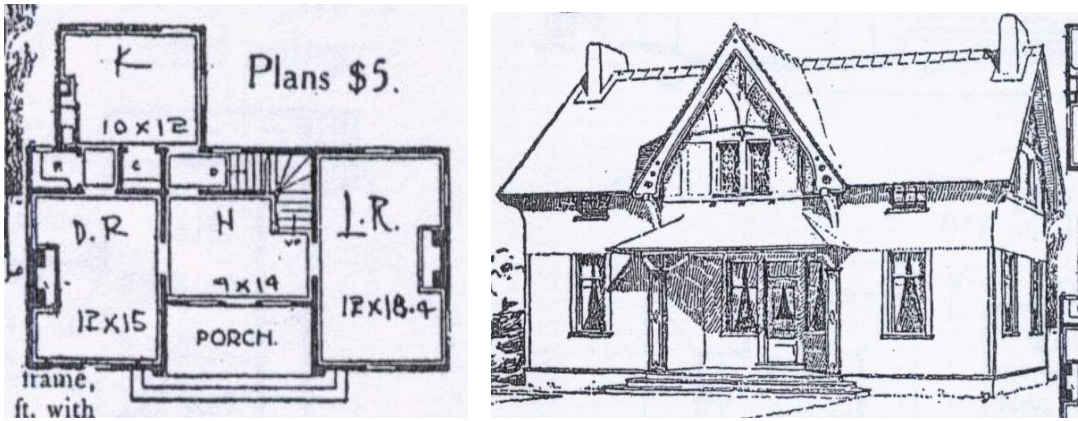
Plan ve Kütle Özellikleri

Herbert Chivers'in ilk baskısı 1910 yılında yapılmış kitabındaki tasarımları belli ortak özellikleri bir arada göstermektedir. Bunların başında asimetrik plan ve kütle gelmektedir. Odalar işlevlerine göre rahat kullanılacak şekilde yan yana sıralanmıştır. Girişte her zaman çıkma yaparak veya kendisine ait çatısıyla belli edilen bir veranda bulunmaktadır. Veranda bazı örneklerde devam ederek yapıyı “L” biçiminde iki yönden sarmaktadır. Bu evler genellikle iki kattan ibarettir. Oturma odası (sitting room veya living room), kütüphane, yemek odası ve mutfak gibi mekanlar zemin kattadır. Birinci katta ise yatak odaları vardır. Birinci kat, dik kırma çatının etkisiyle

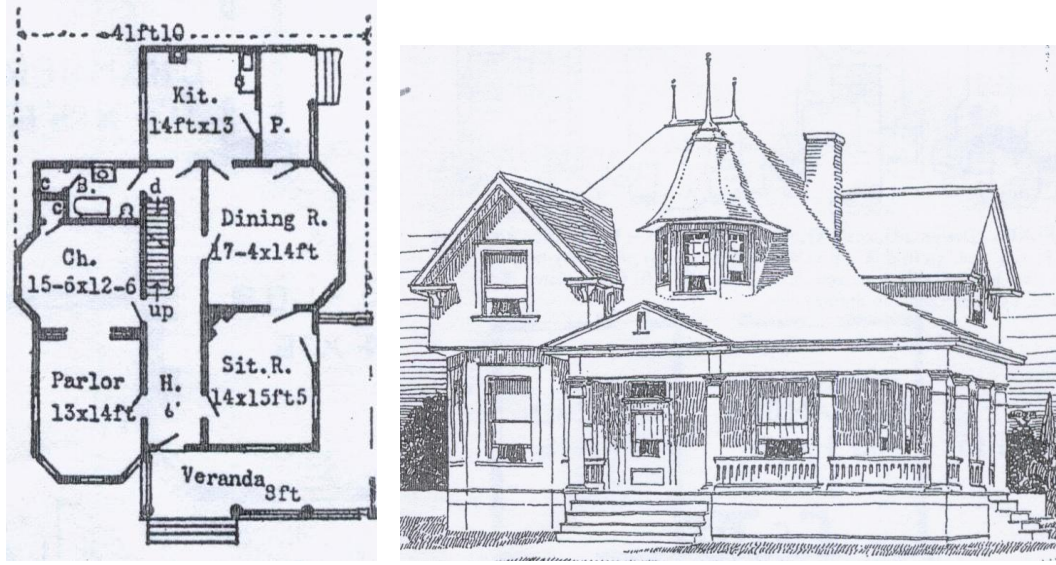
alan olarak daralmıştır. Plandaki hareketler kütlede de okunabilmektedir. Bazı örneklerde çatı pencereleri ve küçük kuleler görülmektedir. Büyük kırma çatıların ahşap alınlıkları vardır ve üst köşelerinde tepelikler görülmektedir.

Şekil 2.10 : Fond du Lac Cottage (Chivers, 1997).

Şekil 2.11 : Lakeview Cottage (Chivers, 1997).

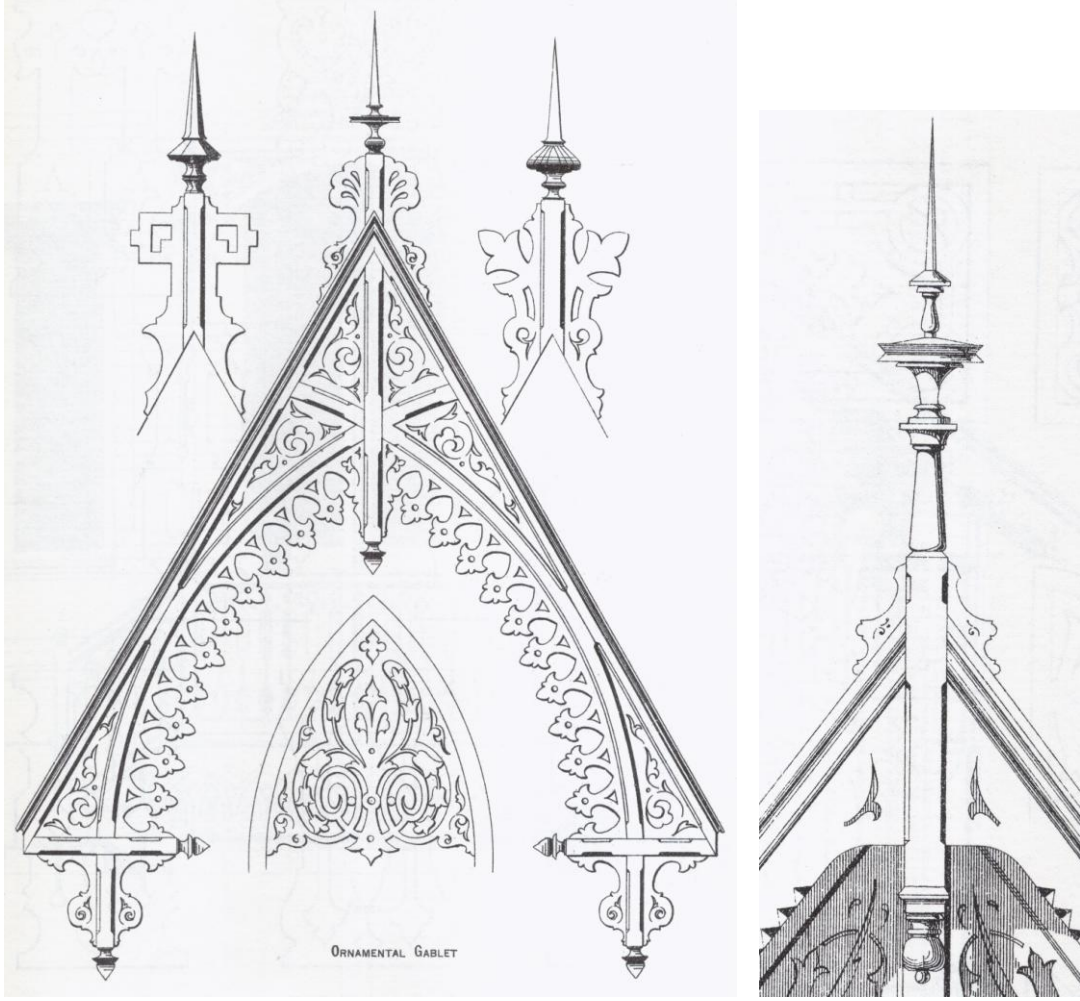

Şekil 2.12 : Riovista Cottage (Chivers, 1997).

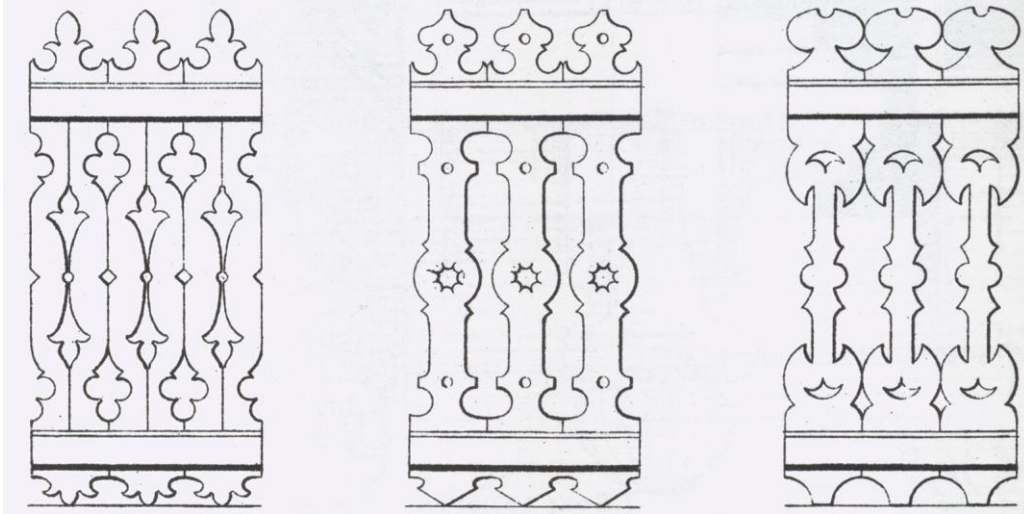
Cephe ve Üslup Özellikleri

George E. Woodward'ın Kraliçe Viktorya stili evlerin plan, cephe ve detay çizimlerini yayınladığı kitabındaki tasarımlar yapıların cephelerinde ve ayrıntılarında ortak yönler olduğunu göstermektedir. Alınlık, feston (festoon) olarak da adlandırılan dantelsi saçak bezemesi, konsol bezeme, korkuluk ve tepelik gibi bezemeler Viktorya Tarzı evlerin karakteristik elemanları arasındadır.

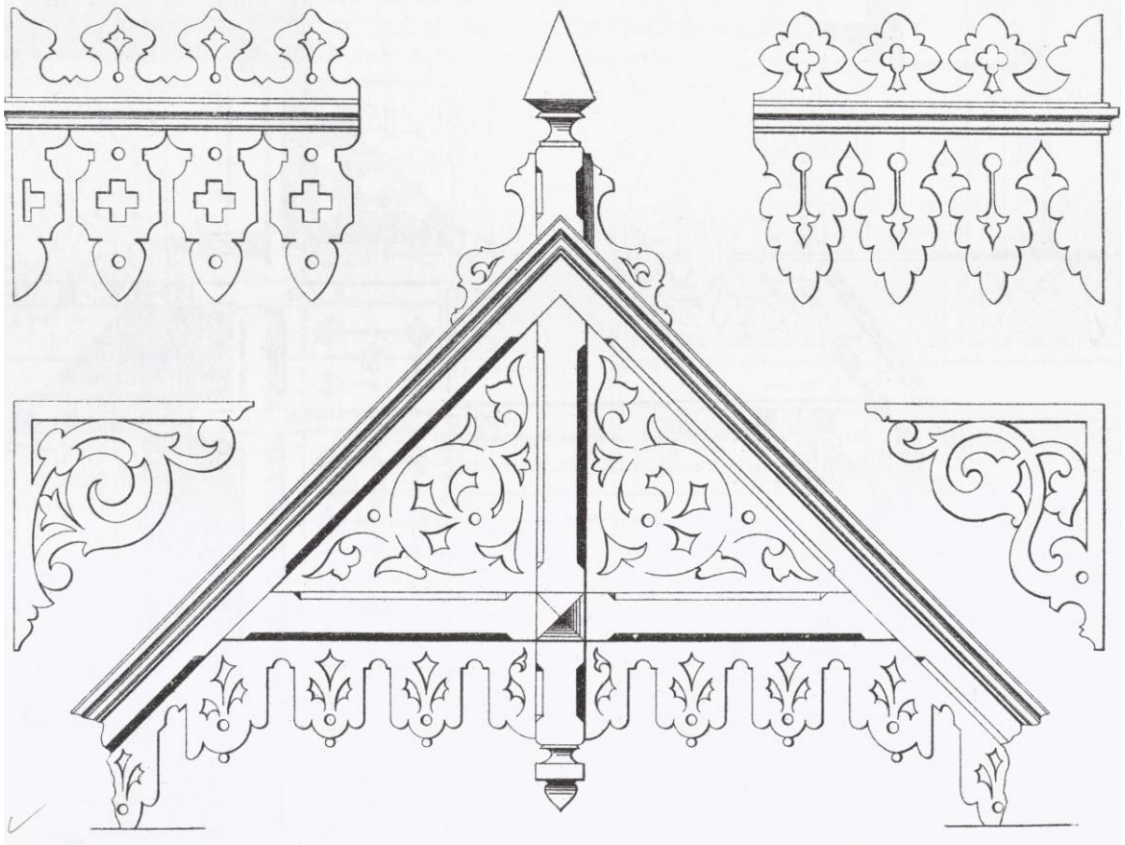
Bezemeli alınlık, ahşap çıtaların farklı şekillerde eğilmesiyle oluşan iskelet tarafından taşınmaktadır. Ortada Gotik bir kemer oluşturacak şekilde eğrilen ahşap çıtalar vardır. Bunlar farklı yerlerden çapraz çıtalarla çatıya bağlanmaktadır. İskeletle çatı arasında kalan boşluklar çok çeşitli motiflerle bezenmiş ahşap panellerle doldurulmuştur. Alınlığı tamamlayıcı bir eleman da yukarı yükselen bir ok ve okun iki yanında bitki motifli ahşap bezemeden oluşan tepeliktir. Genellikle saçak kenarlarında ve kat silmesi olarak görülen, küçük ahşap motiflerin tekrarından oluşan bezemeye feston (festoon) da denilmektedir. Bu ahşap motifler, incelen bir bilekten sonra aşağıyı işaret eden bir oka veya yaprağa benzemektedir. Bu ahşap parçalar, yaprağa benzer boşluklar açılarak süslenmiştir. Geniş çatı saçaklarının altında, taşıyıcı özelliği de olduğu düşünülebilecek ahşap konsol bezemeler görülmektedir. Bu elemanlar cepheye yaslanan birbirine dik açılı iki çıtanın arasındaki "S" biçimli eğrilerden ibarettir. Balkon korkulukları, ince uzun ahşap paneller şeklindedir. Paneller yan yana geldiklerinde aralarında geometrik biçimli boşluklar kalmaktadır.

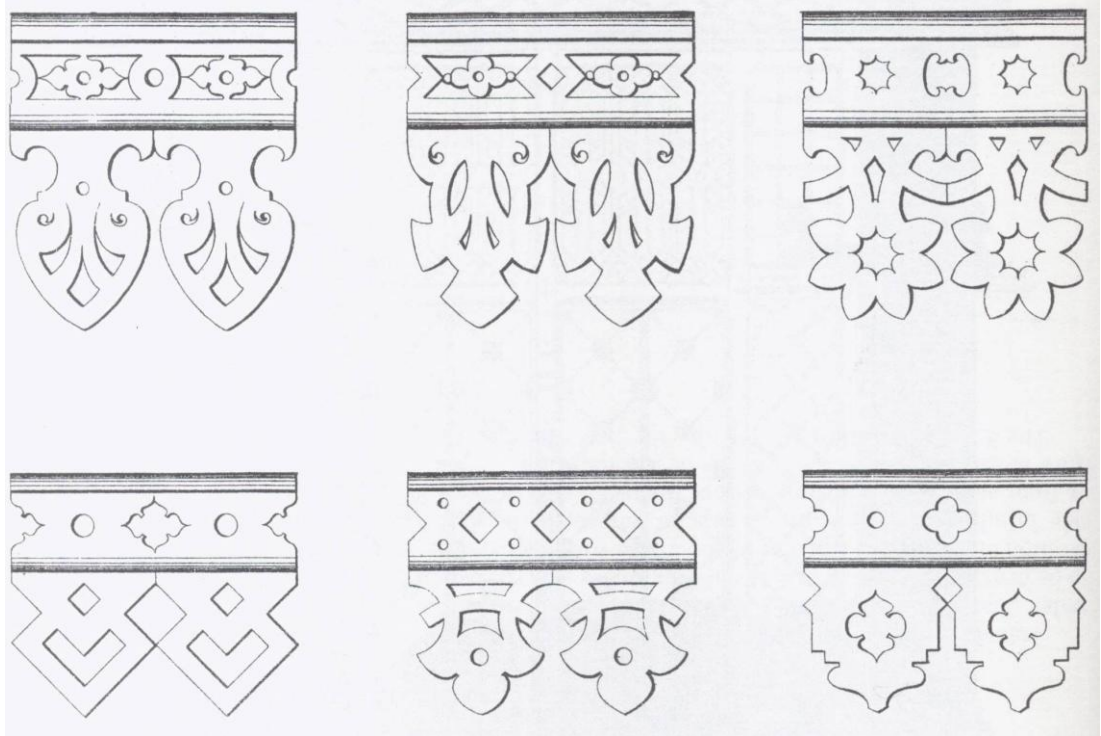
Şekil 2.13 : Alınlık ve tepelik detayları (Woodward, 1996).

Şekil 2.14 : Korkuluk detayları (Woodward, 1996).

Şekil 2.15 : Alınlık ve bezeme detayları (Woodward, 1996).

Şekil 2.16 : Feston detayları (Woodward, 1996).

Büyük çeşitlilik gösteren bir bezeme olan feston, belli bir ahşap motifin yan yana gelerek tekrarlanmasından oluşmaktadır. Daha çok bitkisel motifler kullanılarak işlenmiştir. Bu bezemeler, geç dönemde prefabrike yöntemle hızlı bir biçimde üretilmiştir.

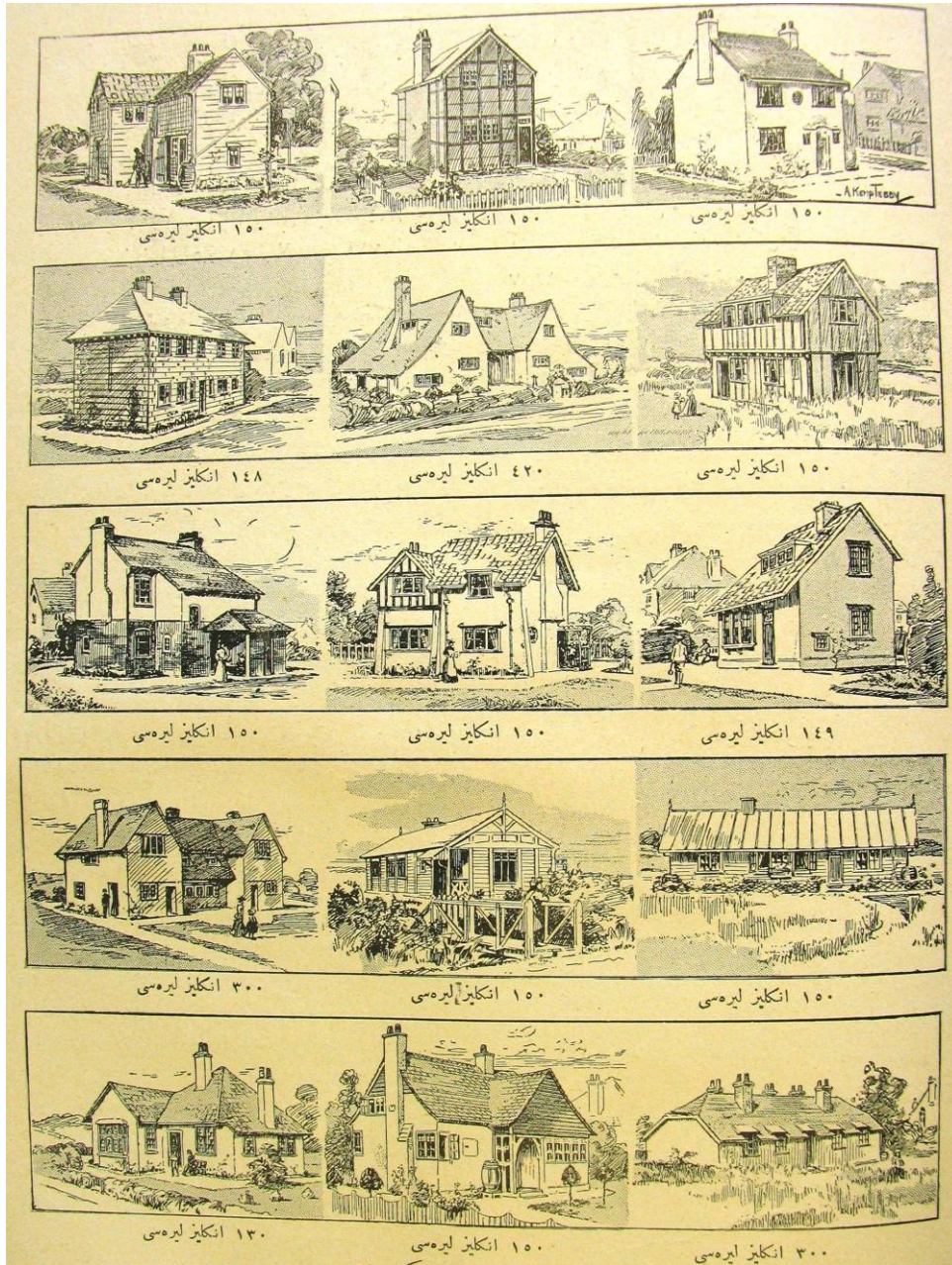
Viktorya tarzının bu çalışmada ele alınan örnekleri daha çok Gotik mimarlığın yorumlarını ve çeşitlemelerini sergilemektedir. Farklı seviyelerde birbirine bağlanan dik çatılar, esas cephedeki çatının içine yerleştirilen kemerli alınlık Gotik ifadenin başlıca araçlarıdır. Bu etkiyi tepelik de güçlendirmektedir. Yukarıda tanıtılan korkuluk, feston vb. yerlerdeki bitkisel esaslı bezeme de Gotik biçimler dağarcığında karşılığını bulmaktadır. Bu biçimler genelde Viktorya tarzı içinde soyutlanmış ve basitleştirilmiştir. Bazen de Gotik gibi belli bir tarihsel üsluba bağlanamayacak oranda yerel ve yalın ifadeyle işlenmiştir.

3. İSTANBUL'DAKİ “VİKTORYA TARZI” KONUTLAR

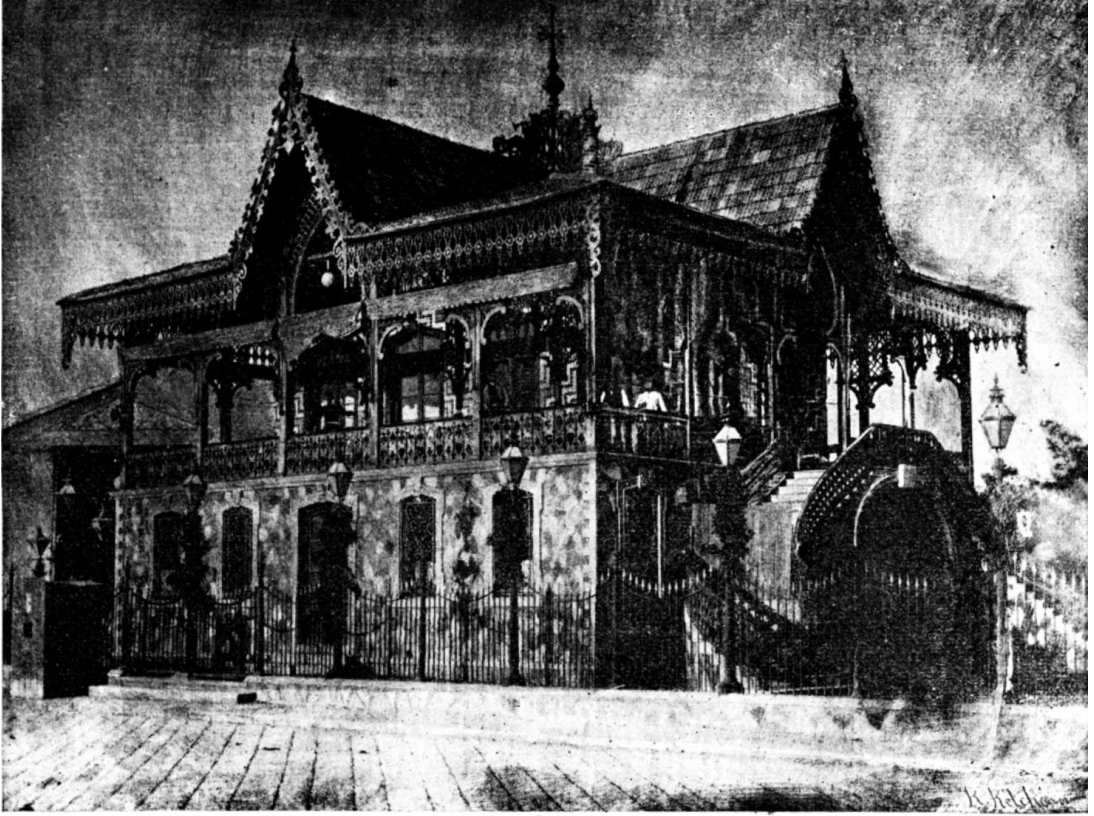
20. yüzyılın başlarına kadar İstanbul'da geleneksel ahşap konut yapımı devam etmiştir. Varlığını kısmen hala sürdüren ahşap, yarı kagir ve kagir konutlar bu dönemde yapılmıştır. Aynı dönemde, 18. yüzyılda hem kamusal yapılarda hem de saltanat yapılarında etkisini göstermeye başlayan Batılı stiller, konut mimarlığına da yoğun biçimde yansmıştır. Bu etki, çoğunlukla bezemede görülse de, kullanıcının ihtiyaçları değiştikçe, Levanten nüfus toplumsal ve ekonomik yaşamda ağırlık kazandıkça, genel olarak zengin ve eğitilmiş kesimin zevkleri Batılı estetik yönünde değiştikçe “modernleşme”, konutların kütle ve plan şemasını geleneksel konuttan büyük ölçüde uzaklaştırmıştır.

Yüzyıl dönümünde, İstanbul'un sayfiyeleri olan Kadıköy, Bakırköy, Adalar ve Boğaziçi'nin kuzeyinde yapılmış çok sayıdaki ahşap konutlarda kütle, plan özellikleri, yapı elemanları ile bölümleri ve bezeme stili, dönemin Avrupa ve Amerika konutlarında görülen ifadeyi yansıtmaktadır. Bu konutların sahipleri önemli devlet memurları ve yüksek rütbeli askerlerdir. Bu kişiler, bilindiği kadarıyla 19.-20. yüzyıl dönümüne tarihlenen konutlarını genellikle II. Abdülhamit'in “jurnal”le kurduğu baskıcı yönetimden kaçarak sayfiyede yerleşmek için yaptırmışlardır. Eldem'in “Erenköy evleri tipi” olarak isimlendirdiği ve Abdülaziz dönemindeki “ciddi ve fantezisz” evlere tepki olarak alınlıklar ve galerilerle donanmış, bol ahşap bezemeli olarak tarif ettiği birçok ev, İstanbul'un Fenerbahçe'den başlayarak Asya yakası semtlerinde, Adalar'da ve Bakırköy tarafında yapılmıştır. Eldem bu stilin İstanbul'dan sonra Edirne, Trabzon, Samsun, Bursa ve İzmir'deki sayfiye bölgelerinde de yayıldığını söylemektedir (Eldem, 1984). Bu evlere bir örnek, Cemil Topuzlu'nun Çiftehavuzlar'daki kendi evine dair anılarında bulunmaktadır. Topuzlu'nun anlatımına göre dönemin sadrazamı Ahmet Muhtar Paşa evi görüp mimari tarzı ve bahçe düzenlemesinden çok etkilenmiştir. İstanbul'un imarını ancak böyle “Avrupakarı” bir evi yaptıran kişinin sağlayabileceğini düşünerek Şehreminlik görevini Topuzlu'ya vermiştir. (Topuzlu, 2002).

Dönemin İstanbul gazete ve dergilerinde İngiltere ve Amerika'dan mimarlıkla ilgili haberlere rastlanmaktadır. Örneğin, Servet-i Fünun Dergisi'nin Temmuz 1894 tarihli bir sayısında Londra'daki bir ahşap konut sergisinden bahsedilmektedir. Habere göre, şehrin biraz dışında bulunan Garden City'de örnek evler yapılmıştır. Müşteriler, bu evlerden beğendiklerini satın alabiliyor veya bir benzerini istedikleri yere yaptırabiliyorlardı. Dergide evler, elde çizilmiş eskizleri ve fiyatlarıyla verilmiştir (Servet-i Fünun, 1894). Bu konutlar erken Viktorya dönemi *cottage* tarzına uymaktadır.

Şekil 3.1 : Servet-i Fünun Dergisi'nden bir sayfa (1894).

ازميرده شدن غازينوسى

Şekil 3.2 : İzmir’de bir gazino (Servet-i Fünun, 1889).

Şekil 3.3 : Bolu, Mudurnu’da bir evin cephesinden detay.

Viktorya dönemi tarzı etkisinde kalmış olduğu düşünülebilecek İstanbul evlerinden tipik özellikler gösteren temsilciler seçilmiştir. Bunlar, kütle, plan, cephe ve bezeme üslupları açısından incelenmiştir. Halen mevcut olan konutlardan çoğu, Kadıköy, Büyükkada, Yeşilköy ve Yeniköy'de, dolayısıyla yapıldıkları dönemin sayfiye bölgelerinde görülmektedir. Diğer taraftan, bacalarının olması bunların yalnızca yazlık olarak değil, yukarıda belirtildiği gibi, kışın da kullanıldığına işaret etmektedir. Bu evler, edinilen bilgiler el verdiği ölçüde kütle ve plan özellikleri ile cephe ve üslup öğeleri başlıkları altında değerlendirilmiştir.

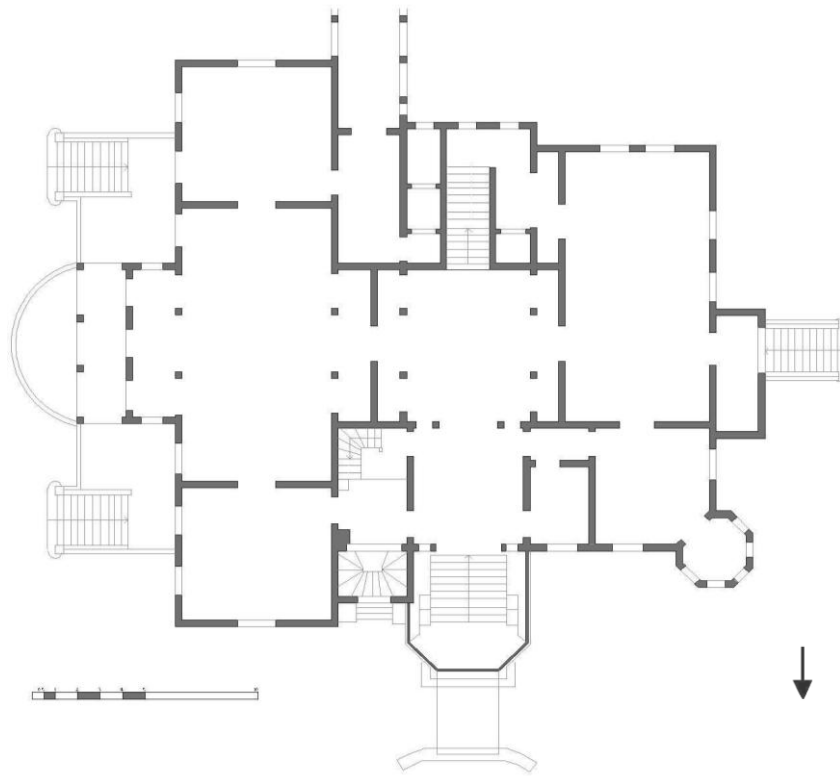
3.1 Bazı Öncü Yapılar

Viktorya dönemi tarzı, bazı model yapılar yoluyla da Osmanlı ortamında tanınmış olmalıdır. Batılıların İstanbul'da tezde konu edilen stilde yaptırdıkları, prototip olarak kabul edilebilecek yapılara iki önemli örnek Boğaziçi'ndeki Alman Yazlık Elçiliği ve 1911'de yanan İngiliz Elçiliği'dir. Alman Büyükelçiliği yazlık konutu, Tarabya kıyısında Alman mimar Armin Wegner tarafından 1885-1887 yılları arasında inşa edilmiştir. Saray başmimarı Cingria'nın ilk planlarını çizmesinden sonra, Alman Dışişleri Bakanlığı'nın görevlendirdiği arkeolog ve mimar Wilhelm Dörpfeld, cepheye fazla dokunmadan planda önemli değişiklikler yapmıştır (Bachmann, 2003). Büyük sayılabilecek örnekler arasındaki bu konut, Avrupalı bir politikacı ve ailesinin ihtiyaçlarına göre tasarlanmıştır.

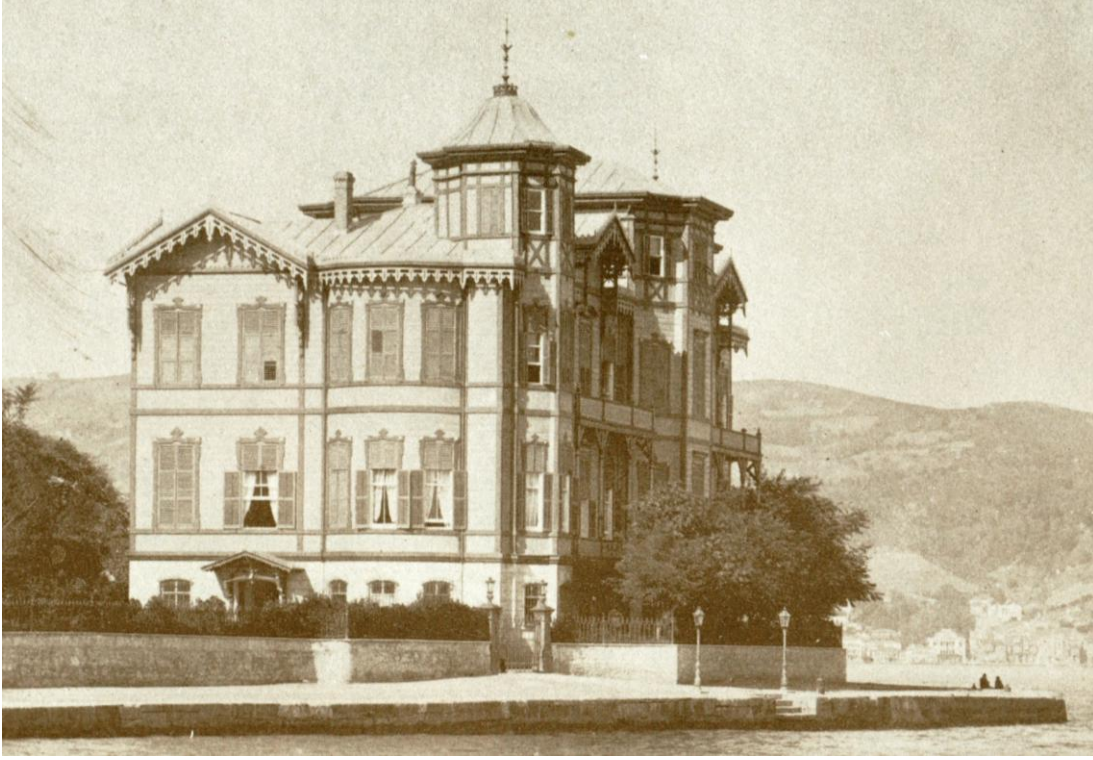
Alman Elçiliği, ahşap Neo-Gotik alınlıklı ve tepelikli dik beşik çatısı, kulesi, çatı pencereleri ile geleneksel Osmanlı konutundan çok farklı bir görüntü sergilemektedir (Şekil 3.5)g. Boğazi gören kuzeydoğu cephesinde simetrik bir görüntü veren yapının ana girişi, kuzeybatı cephesindeki camla çevrili bir holdür. Holdeki merdivenlerden çıkılarak ulaşılan küçük ön holden bayanlar odasına ve diğer tarafta sigara odasına geçilmektedir. Ön holden ulaşılan, daha genişçe orta hol, kabul salonuna, yemek salonuna ve ana merdivenlere açılmaktadır. Kabul salonundan geçilerek ulaşılan büyükelçinin odası, bir galeriyle kançılara binasına bağlanmaktadır. (Şekil 3.5). Cephe, yapıyı ilk planlayan Cingria'nın düzenlediğinden, fazlaca farklılaşmasa da yapının planı, yukarıda belirtildiği gibi projeyi sonradan devralan Wilhelm Dörpfeld tarafından büyük ölçüde değiştirilmiştir (Bachmann, 2003).

Şekil 3.4 : Alman Yazlık Elçiliği (Bachmann, 2003).

Şekil 3.5 : Alman Yazlık Elçiliği zemin kat planı.

Şekil 3.6 : İngiliz Yazlık Elçiliği (Eldem, 1979).

Mıgırdıç Kalfa tarafından yapıldığı düşünülen İngiliz Elçiliği ise çıkmaları, kuleleri ve ahşap bezemeleriyle Batılı çizgiler sergilemektedir. Eldem bu yapının “Kolonyel Viktoryen” mimarisinin tipik bir örneği olduğunu söylemektedir (Eldem, 1984).

Ayrıca, 19. yüzyılda saray için yapılmış çeşitli köşk ve kasırlar da bu öncü yapılar olarak değerlendirilebilir. Farklı zamanlarda farklı mimarlar tarafından yapılmış, Dolmabahçe Sarayı gibi kompakt bir tek yapı yerine dağınık köşklere oluşan Yıldız Sarayı buna bir örnektir. Avrupa’da geliştirilen malzeme ve prefabrike yapım teknikleri 19. yüzyıl sonlarında Yıldız Sarayı’na eklenen yapılarda kullanılmıştır. Örneğin, Şale Köşkü ve özellikle Cihannüma Köşkü II. Abdülhamit döneminde Yıldız Sarayı’na eklenen özgün örneklerdir (Bilgin, 1988).

Şekil 3.7 : Cihannüma Köşkü (Bilgin, 1988).

Şekil 3.8 : Şale Köşkü (Bilgin, 1988).

3.2 Mevcut Konutlardan Örnekler

Ali Şefik Paşa Köşkü (Şekil 3.9-3.10)

Kızıltoprak'ta tren istasyonunun yakınında bulunmaktadır. 20. yy. başlarında Erzurum ordu komutanı Ali Şefik Paşa tarafından yaptırılmış ama kısa süre sonra II. Abdülamit dönemi komutanlarından Esat Toptani Paşa'ya satılmıştır. 1960 yılında Paşa'nın eşi Fatma Şadiye Hanım tarafından "Muallimler Dinlenme Yurdu" olarak bağışlanmıştır. 1992 yılında öğretmen evine dönüştürülmüş, sonrasında restore edilmiştir.

Kütle ve Plan Özellikleri

İki normal kat, bir çatı katından oluşan ev, genişçe T biçiminde bir plana sahiptir ve dik çatılıdır. Tren yoluna bakan doğu cephesinin, kütlelerin ortada çıkma yaparak biçimlenişi ve bezemenin bu cephede yoğun oluşu sebebiyle ana cephe olduğu düşünülmektedir. Bu yüzden, halen kullanılmakta olan giriş merdiveni ve portikonun, kuzey cephesinde bulunmaları sebebiyle ek oldukları tahmin edilmektedir. Yaşama mekanları ve yatak odaları genellikle güney cephesinde sıralanmışken, merdiven ve ıslak mekanlar kuzeye bakmaktadır. Toprak kotunun üstünde kalan zemin kata giriş, doğu cephesinin kuzey tarafında kalan merdivenlerden çıkılarak ulaşılan küçük terastan sağlanır. Giriş mekanından ulaşılan dar koridorun hemen karşısında merdiven bulunmaktadır. Bu katta bulunan diğer üç odaya hem giriş mekanından geçilerek, hem de koridora çıkılarak ulaşılabilmektedir. Doğuya bakan iki odanın da kendi terası vardır. Birinci katta koridor aynı izdüşümde daha genişlemektedir. Ortadaki büyük olanın bir terası olmak üzere dört oda bu koridora açılmaktadır.

Cephe ve Üslup Özellikleri

Evin cephesi çatı katına kadar yatay, çatı katında ise düşey yönde ahşapla kaplanmıştır. Kaplamanın değiştiği döşemesi çizgisi boyunca yıldız biçimli feston benzeri bir bezeme görülmektedir. Tüm cephe, doğramaların çizgilerini takip eden ve kaplamanın üstüne gelecek şekilde, geniş ahşap çitalarla çerçevelenmiştir. Oluşan her dikdörtgenin köşesi birer çeyrek daireyle tamamlanmıştır.

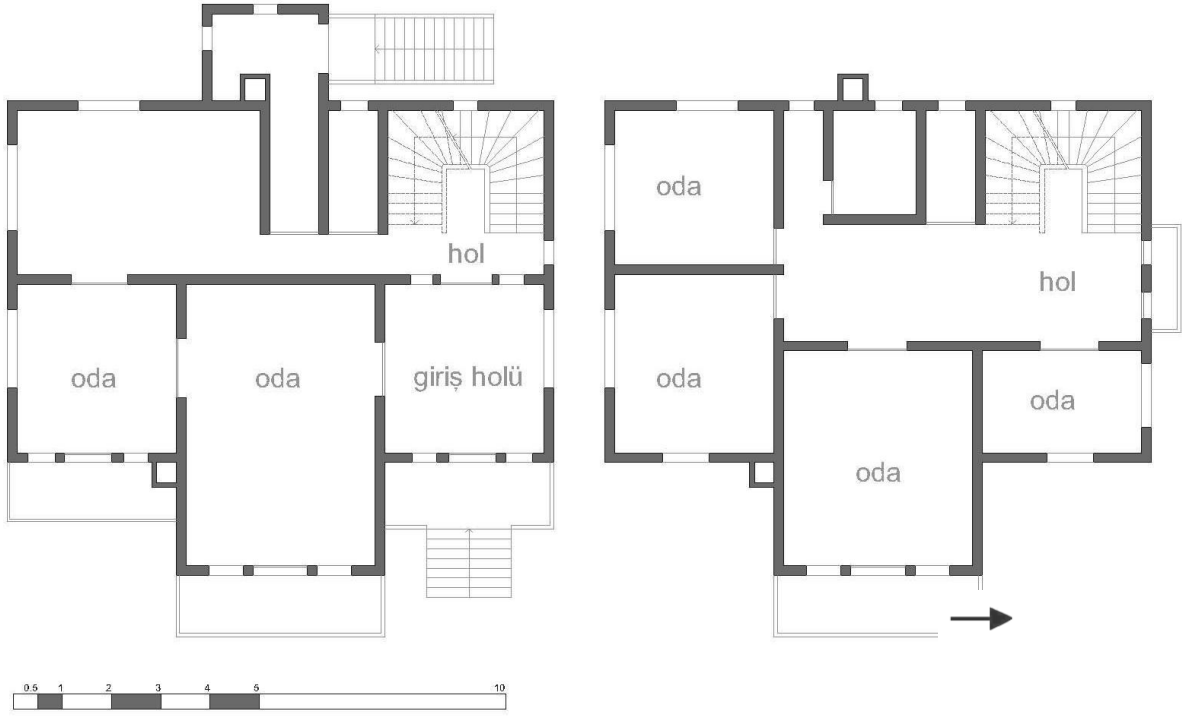
Geniş saçak boyunca tüm köşelerde ve geniş açıklıklarda aralarda dikine furuş destekler vardır. Saçak kenarındaki "C" kıvrımlarıyla oluşan feston, tüm cephe

boyunca devam etmektedir. Çatının kırıldığı her tepe noktasında ok şeklinde yukarı uzanan bir tepelik vardır.

Ana cephe olan doğu cephesinde teras ve balkonlar boyunca bulunan korkulukta belli bir motif tekrar etmektedir. Bu motif, ahşapta ince uzun bir çubuk ve altında baklava şeklindeki boşluklarla bu grubun yanında üstte ve altta birer yıldız şeklindeki boşluklardır. Bu cephede öne doğru çıkma yapan kütlenin balkonları ortada genişçe, yanlarda daha dar aralıklı dikmelerle taşınmaktadır. Dikmelerin birinci katın balkonuyla birleştiği yerde yatay bir çita, küçük açıklıkların içinde köşeleri furuşlarla bezeli dikdörtgenler yaratmaktadır. Bu bezemeler, dikdörtgen parçaların altında da “S” ve “C” biçimleriyle devam etmektedir. Birinci kattaki balkonda üst üste üç baklava biçimli boşluk şeklinde tekrar eden bezeme görülmektedir. Bu balkonun dikmeleri, yine yatay bir çitayla, onun üstünde de balkonları örtecek şekilde uzanan çatıyla birleşmektedir. Alınlık, soğan kubbe biçimli bir boşlukla saçağın arasını dolduran “S” ve çiçek motiflerinden oluşmaktadır.

Şekil 3.9 : Ali Şefik Paşa Köşkü Giriş cephesi.

Şekil 3.10 : Ali Şefik Paşa Köşkü zemin ve birinci kat planları.

Cavit Paşa Köşkü (Şekil 3.11-3.12)

Kadıköy, Bostancı’da bulunan köşkün ilk sahibi komutan Cavit Paşa’dır. Yapıyla ilgili hazırlanmış bir restorasyon raporuna göre bu köşk, Cavit Paşa’nın kendi köşkünün yakınında oğlu için yaptırdığı evdir.

Kütle ve Plan Özellikleri

İki normal kat ve bir çatı katından oluşan ev simetrik bir plana sahiptir. Eve, orta eksen üzerindeki üç basamakla ulaşılan, ahşap dikmelerle taşınan bir terastan geçilerek girilmektedir. Ortadaki giriş mekanından doğu ve batı yönlerindeki odalara ve merdiven holüne ulaşılmaktadır. Merdiven boşluğu ve yanındaki tuvalet kuzey cephesinde çıkma yapmaktadır. Kuzeybatı ve güneybatıdaki odalar arasında kapısız, söveli bir geçiş bulunmaktadır. Kuzeydoğu köşesinde bir hamam vardır. Birinci katta güneye bakan ortadaki oda doğu ve batısındaki odalara geçiş vermektedir. Bu yan odalara diğer geçiş ise kuzeydoğu ve kuzeybatı odalarından sağlanır. Bu katta, izdüşümü girişteki balkon olan bir balkon daha orta odanın önünde bulunmaktadır. Güneydoğu ve güneybatı odalarının da birer adet daha küçük çokgen biçimli balkonu bulunmaktadır. Çatı katında merdiven holünün karşısında bir orta oda, doğu ve batıda iki oda olmak üzere üç oda vardır. Ortadaki oda güneye doğru çıkma yapmaktadır Bu çıkmanın önündeki ahşap dikmelerle taşınan balkonun kırma çatısı,

bir fronton alınlıkla bitmektedir. Doğu ve batı odalarında güneye doğru çıkma yapan küçük çatı pencereleri bulunmaktadır.

Simetrik tasarımlı bu evin planı, balkonlarla ve merdivenin kültede çıkma yapmasıyla hareketlendirilmiştir. Ayrıca, dik kırma çatısı ve çatı pencereleriyle geleneksel konut tipinden farklılaşmıştır.

Cephe ve Üslup Özellikleri

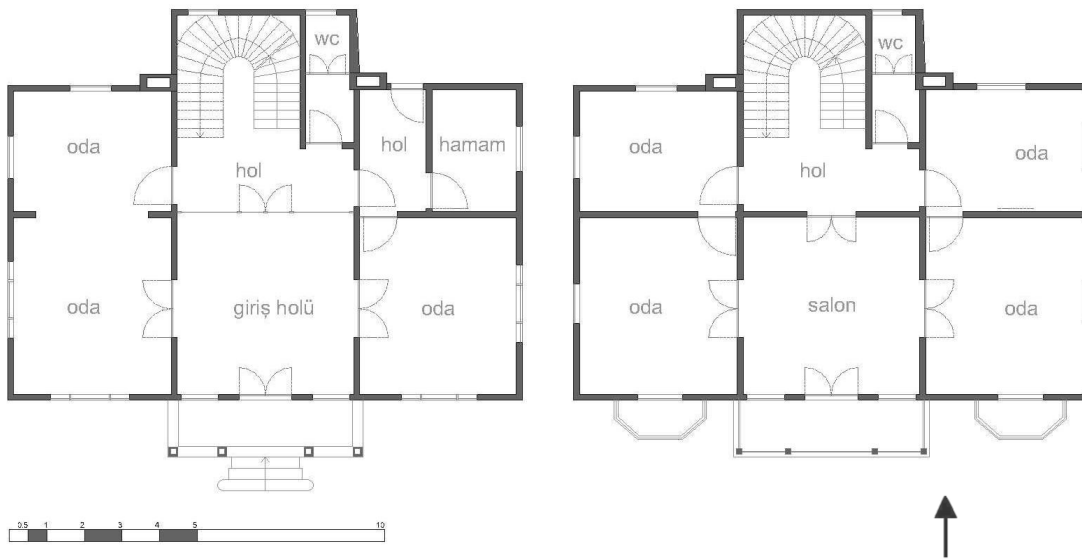
Yapı, zemin ve birinci katlarda yatay, çatı katında ise düşey yönde ahşap kaplanmıştır. Taş subasman boyunca aynı yükseklikte ve farklı uzunluklarda bir bezeme dizisi tüm cepheyi sarar. Bu bezeme, bir dikdörtgenin dört köşesinden birer çeyrek dairelik alan çıkartıldıktan sonra geriye kalan biçimdir. Ana cephe olan güney cephesinde bezeme yoğun olarak tam ortadaki kapı ve pencerelerin balkonunda ve balkonun bitiminde kırma çatıyla birleşen alınlıkta bulunmaktadır. Birinci kat döşemesi hizasında tüm cephe boyunca bir kat silmesi görülmektedir.

Balkon, cephe boyunca ahşap dikmeler tarafından ortada daha genişçe olmak üzere üç aralığa bölünmüştür. Zemin katta korkuluk, demirden olmak üzere, bir ince çubuğu ortalayacak şekilde 'v' biçiminde açılı iki çubuğun, yukarıda birbirlerine doğru kıvrılmasıyla oluşmuştur. Bu motif ön cephedeki iki küçük aralıkta üçer kez yan yana sıralanır. Balkonun üst kısmında enine uzanan bir çita ortadaki geniş aralığa taşarak, kalan küçük aralıklarda dikdörtgen bölmeler oluşturmaktadır. Bu bölmelerin iç kenarlarında eğrisel ahşap bezemeler, ortada fiyonk biçimli birer boşluk bırakmaktadır. Yatay çitanın alt kenarında ise, yine köşelerde ahşap furuşlar vardır. Geniş açıklığın üst kısmında 'S' motifinin ve içinde düzensiz küçük boşlukların görüldüğü eğrisel bitişli ahşap bezeme, ortada bir yarım daireyle tamamlanmaktadır. Birinci katta korkuluk, düşey parçaların yan yana gelerek alt alta üç baklava biçimli boşluğun yan yana dizilmesinden oluşmaktadır. Üst kısımda dar ve geniş aralıklı bölümlerde köşelerdeki 'S' motifiyle biten ahşap bezemeler vardır. Çatı katının balkonu, birinci kattaki baklava biçimiyle aynıdır. Bu balkonda dikmeler korkuluğun yaklaşık iki katı yüksekliğinden sonra Gotik kemer biçiminde eğilerek alınlığı oluşturmaktadır. Alınlık, bu Gotik kemerle çatı arasında kalan kısımda küçük ve düzensiz boşluklar bırakılarak bezenmiştir. Düz dikmelerin arasında kalan küçük aralıkların üst köşelerinde furuşlar görülmektedir. Çatının ucunda ok biçiminde bir tepelik bulunmaktadır. Tepeliğin çatıya bitişik iki kenarında bitkisel bezemeler

bulunmaktadır. Bu cephede görülen iki küçük çatı penceresinin kendi kırma çatılarının her birinin üzerinde bu tepeliğin aynısından bulunmaktadır.

Şekil 3.11 : Cavıt Paşa Köşkü Giriş cephesi.

Şekil 3.12 : Cavıt Paşa Köşkü zemin ve birinci kat planları.

Birbirinin simetriği olan doğu ve batı cephelerinde çatı katı döşeme hizasında ters üçgen biçiminin tekrarladığı bir konsol bezeme devam etmektedir. Bu cephelerde çatı katı balkonlarının korkulukları, güney cephesindekilerle aynı biçimdedir. Kıрма çatının ucunda güney cephesindeki tepelikten bulunmaktadır.

Kuzey cephesi, merdiven boşluğunun çıkma yapması ve bu kütlede cephesinde pencerelerin merdivene göre farklı kotlarda farklı boyutlar kazanmasıyla vurgulanmıştır. Çıkma yapan kütlede cephesinde çatı katı döşemesi boyunca doğu ve batı cephelerindeki feston silmenin aynısı vardır. Kıрма çatı, güney cephesindeki Gotik kemerli fronton alınlığının aynısına sahiptir. Çatının ucunda diğer cephelerdeki ok biçimli ve bitki bezemeli tepelikten bulunmaktadır.

Bu eklektik üsluplu yapıda at nalı biçimli kemer ve dantelsi bezemelerle bir yeni-İslam tarihselciliği de bulunmakla beraber esas unsur Viktorya Tarzı biçimleridir.

Ahmet İhsan Bey Köşkü (Şekil 3.13-3.14)

II. Abdülhamit'in desteğiyle Servet-i Fünun Dergisi'ni çıkartan gazeteci - yazar Ahmet İhsan (Tokgöz) 1900'lü yıllarda Caddebostan'dan taşınarak Yeşilköy'deki bu eve yerleşmiştir (Tuna, 2006). Yeşilköy Serbesti Sokak No.11'de bulunan bu ev, işlevini konut olarak sürdürmektedir. Ev, bir bodrum, iki normal kat ve bir çatı katı olmak üzere toplam dört kattan oluşmaktadır. Dik, kırma çatılı ana bölümün arkasında kalan ve kütlede asimetri yaratan kısım, bu alanın eve sonradan eklenmiş bit müştemilat olduğunu düşündürmektedir. Kuzey cephesinden bir arka giriş bulunmaktadır.

Kütle ve Plan Özellikleri

Giriş kapısına, Serbesti Sokak'a bakan ana cephenin batıda, geride kalan kısmından, merdivenlerle çıkılan terastan ulaşılmaktadır. Giriş holünden merdiven holüne camlı bir kapıdan geçilmektedir. Sokağa doğru çıkma yapan büyük odaya açılan bir kapısı olan hol, ayrıca küçük bir koridora da açılmakta, diğer iki odaya ve mutfığa bu koridordan ulaşılabilir. Sokağa bakan büyük ve küçük odaların birer terası vardır. Bu iki oda arasında ayrıca bir kapı daha bulunmaktadır. Dolayısıyla, planda çıkma yapan büyük oda dolaşım açısından merkezi bir konum kazanmakta ve bir kabul odası olduğunu düşündürmektedir. Giriş holünün karşısında kalan merdivenlerden çıkıldığında ulaşılan ikinci katta, camekanlı kapıdan geçilerek alt kattaki giriş holünün üzerinde kalan odaya geçilmektedir. Bu odadan doğu yönünde

bir koridora ve bu koridora açılan üç odaya ve mutfığa ulaşılmaktadır. Mutfakla tuvalet merdivenin diğer tarafındadır. Bu taraftaki odanın ve sokağa cephe veren üç odanın birer balkonu vardır. Tek katlı, kuzeydeki arka kısmın ayrı çatısı bu kotta görülmektedir. Bağlantı koridorunun üzeri düz, kuzeydeki ek kısmın çatısı kırmadır. Bu ek kısım önceden müştemilat olarak kullanılmış olabilir. Çatı katı, çatının dikliği sebebiyle diğer katlara göre daha dardır. Merdivenden geniş bir odaya ya da hole çıkılmakta, doğu, batı ve ana cephede çıkma yapan güney taraflarda kalan nispeten küçük odalara bu holden geçilmektedir. Batı cephesinde kalan oda çatı katında devam etmemektedir ve bu katta, kendisine ait çatısı görülmektedir.

Girişin bulunduğu güney cephesindeki simetriyi, yalnızca zemin ve birinci katlarda devam eden ve batıya doğu çıkma yapan kütle ile, yandaki giriş kapısı bozmaktadır. Bu kütle için çatısının eğimi ve saçak boyu da geri kalandan daha azdır. Bu şekilde bakıldığında, batı kısmındaki kütle de sonradan ek olduğu düşünülebilir. Sonuçta, kendi içinde simetrik sayılabilecek, üç odası güneye, bir odası kuzeye bakan, merdiven ile ıslak mekanları içeren ve çatı katına kadar ulaşan çekirdek kütle için özgün olduğu düşünülebilir. Geri kalan kısımlar sonradan eklenmiş olmalıdır.

Cephe ve Üslup Özellikleri

Cephe, zemin kattan itibaren ahşapla kaplanmıştır Yatay ve düşey çiteler doğramaların hizasında cepheyi çerçevelemektedir. Güney cephesinde balkonlarla öne doğru çıkma yapan kısım yoğun olarak bezenmiştir. Zemin katta korkuluk iki yandaki dört parça daha küçük olmak üzere beşe bölünmüştür. Korkulukta, iki ucu dairesel biten çubuk şeklinde boşluklar bırakılarak bezenmiştir. Balkonun üst kısmında aynı bölümlendirme küçük dikdörtgen alınlıklarda devam etmiştir. Bu dikdörtgenlerin içi dört köşede birer furuşla kapatılarak bezenmiştir. Böylece ortalarında, küçük dikdörtgenlerde dairesel, ortadaki büyük dikdörtgende oval açıklıklar kalmıştır. Birinci kat korkuluğunda dikey bölümlendirme alttakiyle aynı devam ederken, yatayda, üst kısmı daha dar olacak biçimde bir çita geçmektedir.

Şekil 3.13 : Ahmet İhsan Bey Köşkü Giriş cephesi.

Şekil 3.14 : Ahmet İhsan Bey Köşkü zemin ve birinci kat planları.

Bezeme, korkuluğun alt kısmında üst üste iki sıra yıldız biçimlidir. Her ikili grubun arasında yine düşey ince çubuk şeklinde boşluklar halindedir. Balkonun ve ön cephede çıkma yapan kütle için çatısı oldukça diktir. Çatı alınlığı bu eğimi takip eder ve ortada Gotik kemer biçimli bir boşluk bırakır. Bu boşluk, geride kalan aynı biçimli pencerenin önünü açmaktadır. Alınlıkta ve hemen altındaki dikmelerin

köşelerindeki furuşlarda bitkisel motifler görülmektedir. Geride ve iki yanda kalan küçük çatı pencerelerinin alt kenarlarında aynı bezemenin küçük örnekleri vardır.

Doğu ve batı cephesinde birinci katta bulunan korkuluklarda güney cephesindekilerle aynı bezeme görülmektedir. Yalnız, çatı katı cephesi, kalanın aksine dikine ahşap kaplanmıştır. Bu kattaki pencerelerin bitişleri üçgen biçimindedir ve üstünde bunları dikdörtgene tamamlayan bitkisel motifli bezemeler vardır.

Bütün geniş saçak boyunca düzenli aralıklarla eğrisel konsol furuşlar görülmektedir. Furuş, ek olduğu düşünülen kısımlarda yoktur. Arka cephe olan kuzey cephesinde bezeme yoktur. Yalnızca bütün cephede dikdörtgen çerçeveleme burada da devam etmektedir.

Damatyan Yalısı (Şekil 3.15-3.17)

19. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen yalının ilk sahibinin Damatyan ailesi olduğu düşünülmektedir (Erdenen, 1993). Ancak tapu kayıtlarında Yorgi Simyanidis ismine de rastlanmaktadır.

Şekil 3.15 : Damatyan Yalısı kuzeybatı cephesi.

Kütle ve Plan Özellikleri

Yeniköy sahilinde bulunan dört katlı yalı asimetrik bir plana sahiptir. Bodrum kat, yol kotunun altında, deniz seviyesinde kalır ve hizmetli odaları, depolar ve bir kayıkhaneye içerir. Zemin kata eğrisel bir merdivenle çıkılır. Bir kabul odası, iki salon, bir telefon odası ve bir banyonun kapıları giriş holüne açılır. Deniz tarafındaki terasa salonlardan birinden geçilerek çıkmaktadır. Katlar birbirine dairesel bir merdivenle bağlanmaktadır. Merdiven yapının güney cephesine yaslanmıştır. ve giriş holüne bağlanmaktadır. Merdivenin karşısında kalan salon, terasa açılan oda ile girişteki kabul odası arasında bağlantı sağlamakta ve bir toplanma mekanı işlevi görmektedir. Yatak odaları birinci katta, sandık ve diğer hizmetli odaları çatı katındadır. Birinci katta bütün odaların cephede yataylığı vurgulayacak şekilde geniş balkonları vardır. Asimetrik planlı bu ev, orta sofalı plan tipinden farklı özellikler göstermekte ve dik, kırma çatısı ve küçük çatı pencereleri ile kütlede farklı tasarımını belli etmektedir.

Şekil 3.16 : Damatyan Yalısı zemin ve birinci kat planları.

Şekil 3.17 : Damatyan Yalısı giriş cephesi detayı.

Cephe ve Üslup Özellikleri

Yapı, bezemesel anlamda oldukça sadedir. Tüm cephe yatay yönde ahşapla kaplanmıştır. Zemin katta giriş cephesindeki çıkmanın pencereleri üst köşelerinde daireseldir. Birinci katta, odaların geniş balkonları cephede yataylığı vurgulamaktadır. Ahşap dikmelerden oluşan korkuluklar cepheyi hareketlendirmiştir. Korkuluklar cephe boyunca genişliklerine göre eşit parçalara bölünmüştür ve her parçanın arasında şaşırtmalı olarak dikey bir çubuk veya çapraz iki çubukla kapatılarak bezenmiştir. Balkonların alt kenarlarında cepheyle birleşen üçgen ahşap konsol bezemeler dikkat çekmektedir. Yalı dik, kırma bir çatıya sahiptir. Çatı katı odalarından doğu ve batıya bakan iki küçük odanın ikişer küçük çatı penceresi vardır. Çatı aşıkları bu kotta oluşan alından dışarı taşarak strüktürü belli etmektedir.

Bezemesel olarak hafif kalmış ama asimetrik kütlesi ve dik çatısıyla geleneksel Türk evi tipinden farklılaşmış bu ev, orta sofalı konuttan oldukça farklı bir yerdedir.

Arif Hikmet Paşa Köşkü (Şekil 3.18-3.20)

1900 yılında, İtalyan bir mimar tarafından Erenköy’de yapılmıştır. Köşkün ilk sahibi Arif Hikmet Paşa, Sultan Abdülhamit’in amirallerindedir. Yapımda kullanılan ahşabın Romanya’dan getirtildiği söylenmektedir (Ekdal, 2005).

Kütle ve Plan Özellikleri

Asimetrik plana sahip ev, iki normal kat, çatı ve bodrum katları dahil olmak üzere dört katlıdır. Çam ağaçlı geniş bir bahçe içindeki ev, dik kırma çatısı, çatı pencereleri ve küçük cihannümasıyla dikkat çekmektedir.

Toprak kotunun üstünde kalan zemin kata, ana caddeye bakan taraftaki eğrisel merdivenlerden çıkılarak ve yapının eksenleriyle 45 derece açı yapan camekanlı portikodan geçilerek girilir. Portiko, ana merdivenin holü ile odalar, mutfak ve tuvalete girişi sağlayan koridora açılmaktadır. Doğu-batı aksında uzanan bu koridorun batı ucunda bir arka merdiven daha vardır. Bu merdivenin holünden arkadaki iki küçük odaya girilmektedir. Birinci katta ana merdiven holü, bir tarafta ana yola cephe veren odaya, diğer tarafta giriş merdivenlerinin gerisinde kalan diğer odaya ve arka merdiven holüne açılmaktadır. Arka merdiven holü arkadaki iki küçük odayla tuvalete açılmaktadır. Tuvaletle ana merdiven arasında kalan hol, cephede geri çekilmiştir. Çatı katında alan alt katlara göre daha küçüktür ama mekanlar birinci kattaki izdüşümleriyle aynı yerlerde bulunmaktadır. Her odanın ikişer küçük çatı penceresi vardır. Arkadaki küçük merdivenler bir üst katta cihannümaya ulaşmaktadır.

Kütle ve Plan Özellikleri

Asimetrik plana sahip ev, iki normal kat, çatı ve bodrum katları dahil olmak üzere dört katlıdır. Çam ağaçlı geniş bir bahçe içindeki ev, dik kırma çatısı, çatı pencereleri ve küçük cihannümasıyla dikkat çekmektedir.

Toprak kotunun üstünde kalan zemin kata, ana caddeye bakan taraftaki eğrisel merdivenlerden çıkılarak ve yapının eksenleriyle 45 derece açı yapan camekanlı portikodan geçilerek girilir. Portiko, ana merdivenin holü ile odalar, mutfak ve tuvalete girişi sağlayan koridora açılmaktadır. Doğu-batı aksında uzanan bu koridorun batı ucunda bir arka merdiven daha vardır. Bu merdivenin holünden arkadaki iki küçük odaya girilmektedir. Birinci katta ana merdiven holü, bir tarafta ana yola cephe veren odaya, diğer tarafta giriş merdivenlerinin gerisinde kalan diğer

odaya ve arka merdiven holüne açılmaktadır. Arka merdiven holü arkadaki iki küçük odayla tuvalete açılmaktadır. Tuvaletle ana merdiven arasında kalan hol, cephede geri çekilmiştir. Çatı katında alan alt katlara göre daha küçüktür ama mekanlar

Şekil 3.18 : Arif Hikmet Paşa Köşkü Doğu Cephesi.

Şekil 3.19 : Arif Hikmet Paşa Köşkü zemin ve birinci kat planları.

birinci kattaki izdüşümleriyle aynı yerlerde bulunmaktadır. Her odanın ikişer küçük çatı penceresi vardır. Arkadaki küçük merdivenler bir üst katta cihannümaya ulaşmaktadır.

Asimetrik tasarımlı dik kırma çatılı bu ev, bezemeli alınlıkları, eğrisel mermer giriş merdiveni, çatı pencereleri ve cihannümasıyla dikkat çekmektedir.

Cephe ve Üslup Özellikleri

Yapının cephesi zemin kattan itibaren çatıya kadar yatay yönde ahşapla kaplanmıştır. Balkonlar ve kırma çatının geniş saçakları alttan konsol bezemelerle desteklenmiştir. Çatı ve çatı pencerelerinde bezemeli alınlıklar vardır. Ana cephedeki alınlık, balkonu taşıyan dikmelerin arasında, ortadaki daha genişçe olmak üzere üç açıklık arasında organik olarak dağılmış çiçek ve yaprak bezemelerinden ibarettir. Balkon ve teras korkuluklarında ise yapraklı bir çiçek bezemesi kendi içinde simetriği ile devam ederek kullanılmıştır. İkinci kat pencere panjurlarının üst hizası boyunca bir kat silmesi geçilmiştir. Burada sarmaşık bezemesi görülmektedir. Balkonların altındaki küçük furuşlarda da bitkisel bezeme vardır. Saçak altı furuşları, iki daire ve bunları bağlayan bir yarım çemberle bir düz çubuk şeklindedir. Doğu cephesinde kuzey ve güney cephelerinden doğru gelen saçaklar dik üçgen şeklinde bir alın oluşturmaktadır. Burada da çatı alınlığındakine benzer bir bitkisel bezeme görülmektedir. Çatıyla duvarın birleştiği hat boyunca iki sıra dikdörtgenler prizması kabartmadan oluşan bir silme geçilmiştir. Doğu cephesinde geride kalan çatı penceresi diğerlerinden daha küçük ve farklı olarak daireseldir. Her çatı penceresinde kendi küçük çatısının tam ortasından çıkan bir ok ve iki yanında birbirine simetrik olacak şekilde bitkisel küçük bezemelerden oluşan tepelikler vardır. Kuzey, güney ve batı cephelerinde pencere doğramaları arasında kalan alanlarda ikişer, dikdörtgen plaka şeklinde bezemeler bulunmaktadır. Bu dikdörtgen plakalarda kubbe biçiminin sınırlarını dolduracak şekilde bitkisel bezemeler ve kalan kısmında kurdele biçimli bir kabartma vardır. Kapı ve pencere doğramalarının üst kısmında, her iki kanadın üstüne on iki küçük parça cam gelecek şekilde küçük kare bölmelere ayrılmış Japon tipi olarak adlandırılan doğramalar bulunmaktadır.

Şekil 3.20 : Arif Hikmet Paşa Köşkü Çatı Görünüşü.

Büyükada Çankaya Caddesi No.22 ve No.24 (Şekil 3.21-3.25)

Büyükada'da Çankaya Caddesi üzerinde bulunan ahşap köşkler bitişik nizam yapılmıştır. Ana caddeye bakan kuzey cephesinde ve deniz manzarası yönündeki güney cephesinde çıkma yapan dik kırma çatılı kütleleriyle fark edilmektedir.

Kütle ve Plan Özellikleri

Plan kuzey-güney yönünde gelişmiştir. Zemin katta Çankaya Caddesi'nden girilerek ulaşılan giriş holünden koridora geçilmektedir. Koridor, güneye bakan oda ile kuzey yönündeki manzaraya bakan odaya dağılımı sağlamaktadır. Kuzeybatıda planda pahlı köşelerle çıkma yapan daha genişçe odaya ancak kuzeydoğudaki odadan veya koridora ve güneybatıdaki odaya açılan çalışma odasından girilebilmektedir. Kuzeydeki iki oda balkona açılmaktadır. Çankaya Cad. No.22'de birinci kata yapının içinden ulaşan bir merdiven yoktur. Yapının doğusunda, alt kattaki müştemilatı da yapıya bağlayan merdivenden birinci kata ulaşılmaktadır. Yalnız bu merdiven ek olmalı, özgün halde birinci kattaki bu giriş kısmında bulunan ve hole açılan merdivenler zemin kata da devam etmiş olmalıdır.

Şekil 3.21 : Çankaya Caddesi No. 22 ve No. 24 giriş cepheleri.

Birinci katta merkezdeki hole güneyde iki, kuzeyde iki oda açılmaktadır. Kuzeybatı ve güneybatıdaki daha büyük odalara ayrıca yandaki odalardan da geçilebilmektedir. Her iki evin de kuzey cephesindeki iki oda manzara yönündeki balkona açılmaktadır. Güney cephesindeki odaların da birer küçük balkonu vardır. Çatı katında güneyde bir oda, kuzeyde genişçe bir salon bulunmakta ve bu iki mekana koridordan ulaşılmaktadır. Salonun bir balkonu vardır. Geleneksel Türk evinden farklı olarak, ev, asimetrik bir plana sahiptir. Dolaşım orta eksendeki koridordan sağlanmaktadır.

Şekil 3.22 : Çankaya Caddesi No.22 ve No.24 zemin kat planları.

Şekil 3.23 : Çankaya Caddesi No.22 ve No.24 birinci kat planları..

Cephe ve Üslup Özellikleri

Genelde sade olan cephe, No. 22’de zemin ve birinci katlarda yatay, çatı katında düşey yönde ahşapla kaplanmıştır. No.24’te ise tamamen yatay yönde ahşapla kaplanmıştır. Bezeme, balkon korkulukları ile çatı alınlıklarında yoğunlaşmıştır.

Kuzey ve güney cephelerinde pencere düzeni, düşeyde birbirine eşit iki parçanın üzerinde daha küçük bir parça şeklindeki birimin tekrarından oluşmaktadır. Bu birimde üst bölüm kendi içinde altı küçük kare parçaya bölünmüştür.

Güney cephesinde zemin katta giriş kapısının iki yanında birer birim, güneybatıdaki çıkma yapan kısımda dört birimden oluşan pencereler görülmektedir. Birinci katta çıkma yapan kısımda yine dört birim varken, geride kalan kısımda üç birimden oluşan pencere düzeni vardır. Birinci katta pencerelerin önündeki balkon korkulukları pencere birimleriyle aynı sayıda eşit parçalara bölünmüştür. Girişin üstündeki korkuluklarda her birim ince uzun çubuklarla yatayda dört, düşeyde üç parçaya bölünmektedir. Çıkma yapan kısmın korkuluklarında ise dıştaki iki parça yine yatayda dört, düşeyde üçe bölünmüştür. No.22’de ortadaki iki parça yatayda ikiye bölünmüş, her parçanın içinde iki çubuk birbiriyle kırk beş derece açı yaparak çarpı biçimi oluşturmuştur. No.24’te ise Ortadaki iki parça dört eşit kareye bölünmüş ve bu karelerin ortasından geçen çapraz çubuklarla dörder üçgene ayrılmıştır. Çatı katında, güney cephesinde çıkma yapan kütlelerin dik bir kırma çatısı vardır. Saçak öne doğru fazlaca çıkmış, kırma çatının bittiği hizaya kadar üçgen bir alınlıkla kaplanmıştır. Serbest eğrisel bezemeli alınlığın ortasındaki yarım daire kemer biçimli boşluk, arkada kalan çatı odasının ışık almasına izin vermektedir. Alınlığın alt kısmında bittiği yerde ortadaki boşluğun iki kenarında küçük yarım dairelerin yan yana gelmesiyle oluşan bir bezeme vardır. Çatının tam ortasında yukarı doğru sivrilen bir çubuk şeklinde bir tepelik görülmektedir. Balkonların ve çatı katının saçağının altında iki yanda ahşap bezemeler vardır. Bu bezeme birbirine dik açı yapan iki çitanın arasında çeyrek daire biçimli iki çita şeklindedir. Bir başka çita da bu dik açıyı ortadan ikiye bölmektedir. Dıştaki yayın iki ucunda ise bitkisel motifli bezemeler görülmektedir.

Kuzey cephesinde eğimden dolayı dört kat görülmektedir. Ahşap cephe kaplaması zemin kattan (buradan bakıldığında ikinci kat) başlamaktadır. Bodrum katındaki balkon taşıyıcı dikmeler tarafından ikiye bölünmüştür. No.22’de her iki bölmenin üst

kısımında üçer dikdörtgen parçalı birer alınlık vardır. Zemin ve birinci katlarda balkon iki geniş ve bir dar aralığa üç dikmeyle bölünmüştür. Korkuluklar, her bölmede ikişer baklava biçimi oluşturan ve bu baklavaları iki yandan dikine destekleyen çubuklardan oluşmaktadır. Her iki evde de zemin ve birinci katlarda pencere düzeni güney cephesindeki birimlerden oluşmaktadır. Her iki katta da doğuda kalan bölümde iki birim, batıda kalan bölümde ise dört birimden oluşan pencereler görülmektedir. Çatı katında cephenin batı yarısındaki balkonun üzeri çıkma yapan kırma çatıyla kapatılmıştır. No.24'te saçağın bittiği yerde ahşap dikmeler yarım daireye tamamlanmaktadır. İki evin de çatısının ortasında yukarı doğru sivrilen bir çubuk şeklinde bir tepelik vardır. No.22'nin korkuluğu iki eşit parçaya bölünmüştür ve her parçada alt katlardaki baklava biçimi görülmektedir. Evin özgün halinde çatı katında bezemeli ahşap alınlık olmalıdır. No.22'nin doğu, No.24'ün batı cephesinde, diğer cephelere göre oldukça özensiz ve neredeyse her biri farklı boyutlarda olan pencereler görülmektedir. Bu pencereler bazıları büyük ihtimalle özgün değildir.

Şekil 3.24 : Çankaya Caddesi No. 22 alınlığı.

Şekil 3.25 : Çankaya Caddesi No. 24 giriş cephesi.

Büyükada Tayyareci Mazlum Sokak No. 1 (Şekil 3.26-3.27)

Büyükada'da yapılmış ev, ana yola dik olarak yukarı çıkan küçük bir sokakta bulunmaktadır. Güney cephesi sokağa bakarken, diğer cepheler ağaçlarla çevrilidir.

Asimetrik bir plana sahip yapı, sivri çatılı kulesiyle de dikkat çekmektedir. Bir bodrum, iki normal kat ve bir de çatı katından oluşan evin ana girişi evi “L” biçiminde çevreleyen balkondandır. Bu balkona, kuzeydoğu köşesindeki bağımsız açık merdivenden çıkılarak ulaşılmaktadır. Evin kuzey tarafında, ortada bulunan giriş holü, salona ve merdiven holüne açılmaktadır. Balkona salondan da çıkılabilmektedir. Güneydoğu köşesindeki yemek odasına salondan ve merdiven holünden girilebilmektedir. Yemek odasının izdüşümündeki mutfakla bağlantı, merdivenle sağlanmaktadır. Kuzey cephesinde belirgin bir çıkma yapan merdivenle ulaşılan birinci katta plan, zemin kattaki gibi şekillenmiştir. Kuzeybatı ve güneydoğu köşelerindeki iki odaya giriş ve merdiven hollerinden geçilerek ulaşılmaktadır. Güneybatıdaki oda, bir salon işlevini görmekte, diğer iki odayla bağlantı sağlamaktadır. Bu kotta, alt kattaki terasın az eğimli kırma çatısı görünmektedir. Çatı

katında merdiven kulesinin üstünü sivri bir çatı örtmektedir. Merdivenin önündeki holden güney, doğu ve batıya cephe veren iki odaya geçilmektedir. Daha büyük olan güneybatı odasının her iki yöne birer küçük çatı penceresi ve bir de kütlede hafif çıkma yapan büyükçe çatı penceresi vardır. Batıya doğru yönelen bu çıkmanın dik, kırma çatısı bir üçgen alınlıkla tamamlanmıştır.

Hiçbir simetrik özellik göstermeyen bu ev, çıkma yapan merdiven kulesi, dik beşik çatısı ve geniş balkonuyla geleneksel konut modelinden oldukça farklılaşmaktadır.

Şekil 3.26 : Tayyareci Mazlum Sokak No. 1.

Şekil 3.27 : Tayyareci Mazlum Sokak No. 1.

Cephe ve Üslup Özellikleri

Doğuda istinat duvarına yaslanan bodrum kat, denizlik seviyesine kadar düz sıvanmıştır. Yapının tuğla merdiven kulesi dışında geri kalanı yatay ahşap elemanlarla kaplanmıştır. Terasın çatısını taşıyan ahşap dikmelerin kare biçimli sütun başlıkları vardır ve korkuluk hizasında boğumlanarak alınlığı taşırlar. Alınlık, teras çatısı boyunca devam eden yatay dikdörtgen bölmelerden oluşmaktadır. Alınlık hizasında, köşelerde saçağı mesnetleyen ahşap üçgen furuşlar bulunmaktadır. Aynı hizada, yani birinci kat döşemesi boyunca bir ahşap silme görülmektedir. Dikdörtgen parçalara bölünmüş bir silme, çatı katı döşemesi boyunca görülmektedir. Yine köşelerde çeyrek daire biçimli ahşap furuşlar bulunmaktadır. Bu çeyrek daire, merkezden başlayan boğumlu ahşap çitaller tarafından ııınsal olarak dörde bölünmüştür. Bu silmeler ve dairesel furuşun aynısı, merdiven kulesinin çatısının altında da görülmektedir. Çatı katında, batı yönünde çıkma yapan kütlelin alınlığı, iç tarafta yarım daire biçimli bir boşluk bırakmaktadır. Çatı katında, batı ve doğuda birer, kuzeyde iki adet küçük çatı pencerelerinin her biri kendi küçük kırma çatısına ve alınlığına sahiptir. Bu ahşap alınlıklar iç kısımda Gotik gül pencere benzeri dairesel biçime sahiptir. Kendi küçük saçaklarının kenarında yine üçgen ahşap furuşlar vardır. Çıkma yapan kütlelin çatısı ve kuzeybatıdaki çatı penceresinde birer ince uzun ok biçimli tepelik bulunmaktadır. Evin özgün halinde bu tepelikten bütün çatı pencerelerinde olduğu düşünülebilir.

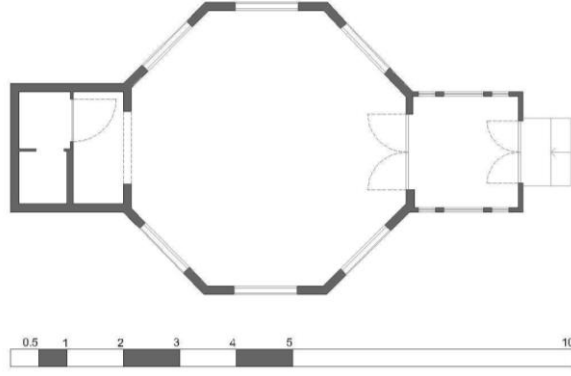
Hüseyin Avni Paşa Bahçe Köşkü (Şekil 3.28-3.29)

Caddebostan sahilinde bulunan nispeten küçük köşkün ilk sahibi Hüseyin Avni Paşa'dır (Vassaf, 2000). Cumhuriyet Dönemi'nde Theron Damon isimli bir Amerikalı, köşkü satın almıştır. Yapı bir süre Amerikan Kız Koleji'ne de hizmet vermiştir. Ne kalorifer sistemi, ne de bacasının oluşu, yapının sadece yazın kullanıldığını göstermektedir (Ekdal, 2005).

Şekil 3.28 : Hüseyin Avni Paşa bahçe köşkü.

Esas yapının dikkat çekici bir parçası bahçedeki tek oda ve tuvaletten ibaret küçük köşktür. Bu yapının, konukların ağırlandığı, temsili işleve sahip bir selamlık olduğu söylenmektedir (Ekdal, 2005). Sekizgen planlı orta alanın doğu ve batı kenarlarında birer yan mekan bulunmaktadır. Planda merkezden çekilen çizgilerle oluşturulan sekiz eşit parçanın her biri birer beşik çatı parçasıyla örtülmüştür. Batıdaki çıkma portiko, doğudaki çıkma ise tuvalettir. Yapının cephesi yatay yönde ahşapla kaplanmıştır. Doğu ve batı dışında her cephede pencere vardır. Çıkmaların kendilerine ait birer çatısı bulunmaktadır. Doğudaki çıkmanın çatısında kuzey ve güney yönlerinde ikişer küçük çatı penceresi bulunmaktadır. Sekizgenin her yüzünde iki yüzeyden oluşan birer alınlık vardır. Dış yüzeyde, saçak boyunca devam eden feston bulunmaktadır. İç yüzeyde ise bitkisel bezemeli, ortasında Gotik kemer biçimli bir boşluk bulunan ahşap alınlık görülmektedir. Her yönde, kırma çatının tam ortasında birer ahşap tepelik vardır.

Şekil 3.29 : Hüseyin Avni Paşa Köşkü bahçe köşkü planı.

Muhiddin Bey Köşkü (Şekil 3.30)

Çiftelhavuzlar, Göztepe’de halen Büyük Kulüp’e ait olan köşktür. Bilinen en eski sahibi Muhiddin Bey’di. Evin, şimdi yıkılmış olan bir kayıkhanesi ve bunun üzerinde bir selamlığı vardı (Ekdal, 2005). Ev, kuzeydoğu-güneybatı ekseninde yapılmıştır. Kırma çatısı ve sivri kulesiyle dikkat çekmektedir. Fotoğrafında iki normal, bir çatı katı görülmektedir. Ana eksen üzerinde denizi gören güneybatı cephesinde her katta balkonlar bulunmaktadır. Çatı katında balkon dikmeleri bezemeli bir ahşap alınlık halinde yükselerek saçakla birleşmektedir. Alınlık, Gotik bir kemerle taşınmaktadır. Çatının ortasında yukarı uzanan bir tepelik görülmektedir. Kuzeybatı cephesinde çıkma yapan kütlenin iki kenardan kırılan bir çatısı vardır. Evin kuzey köşesinde ana eksene kırk beş derece açı yapan kule, sivri bir çatıyla sonlanmaktadır.

Şekil 3.30 : Muhiddin Bey Köşkü (Ekdal, 2005).

Tahsin Paşa Köşkü (Şekil 3.31-3.32)

Göztepe Özgürlük Parkı'nın kenarında bulunan bu köşk II. Abdülhamit'in mabeyn başkatipliğini yapmış olan Tahsin Bey'e aitti. Sonradan yıkılan bu köşkün ancak selamlık binası günümüze ulaşmıştır (Ekdal, 2005).

Köşk, asimetrik plana sahiptir. Kütle köşelerde çıkma yapmakta, bu çıkmalar çatıda kırılmayla da vurgulanmaktadır. Kemerli ahşap alınlıklar ve bunu tamamlayan tepelikler göze çarpmaktadır. Üç katlı köşkün birinci ve çatı katlarında odaların bezemeli konsollarla taşınan balkonları bulunmaktadır. Alınlıkta serbest bitkisel bezeme görülmekteyken, balkon korkulukları yatay ve düşey çubuklardan ibarettir.

Şekil 3.31 : Tahsin Paşa Köşkü güneybatı cephesi.

Şekil 3.32 : Tahsin Paşa Köşkü alınlığı.

Cemil Topuzlu Köşkü (Şekil 3.33-3.35)

Köşk, Çiftehavuzlar'da bulunmaktadır. 1900-1901 yıllarında yapılmış köşkün mimarı Vallaur'y'dir (Ekdal, 2005). Yapı, üslubuna egemen olan bazı yeni-İslam veya yeni-Osmanlı biçimlerle aslında Viktorya tarzından ayrılmaktadır. Ancak, bazı plan ve kütle özellikleri bu yapıda da aynı modanın yansıtıldığını göstermektedir. Köşkün "Batılılığı" zamanında da dikkat çektiği için bu çalışmaya dahil edilmiştir. Topuzlu, anılarında bu köşkü tesadüfen gören dönemin sadrazamı Ahmet Muhtar Paşa'nın köşkü "Avrupakari" bularak, İstanbul Belediye Başkanlık'ına kendisini layık gördüğünü anlatmaktadır (Topuzlu, 2002).

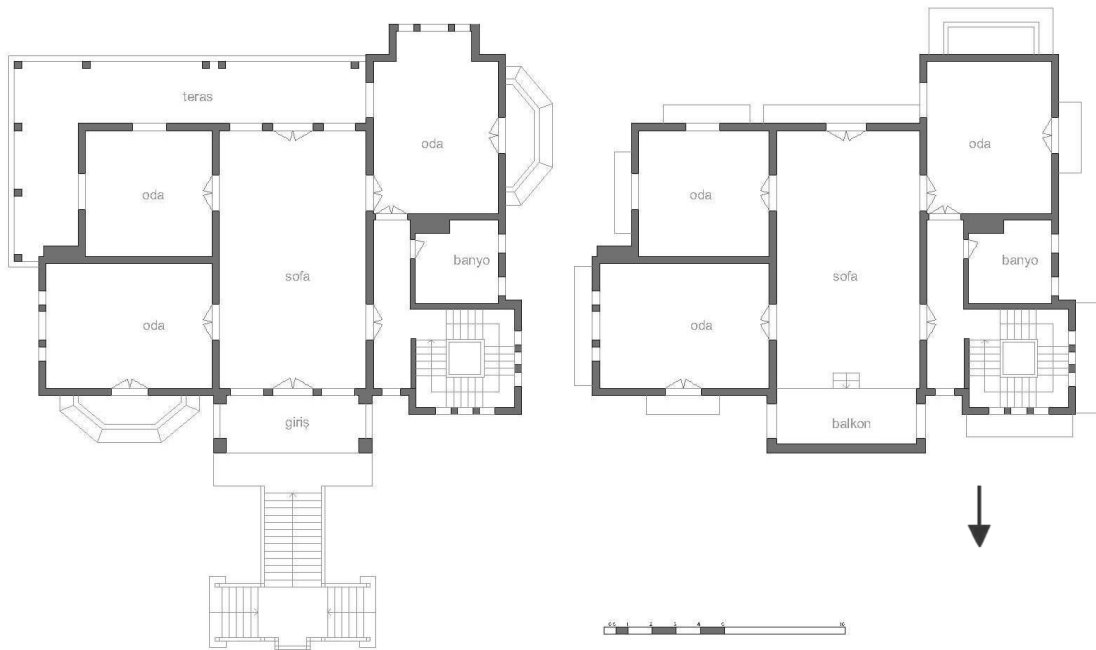
Şekil 3.33 : Cemil Topuzlu Köşkü Giriş cephesi.

Kütle ve Plan Özellikleri

Yapı giriş cephesinde üst kotlara kadar simetrik bir görüntü sergilerken, kuzeybatı köşesindeki kule simetriyi bozmaktadır. Güney cephesinde ise balkon, batıda öne çıkan kısım ile birleşerek asimetri oluşturmaktadır. Sivri çatılı kulesi dışında düz çatıya sahiptir.

Köşk, bir bodrum, üç normal kat ve bir de cihannüma katından oluşmaktadır. Toprak kotunun üstünde yer alan bodrum kat kagir olup, yapının geri kalanı ahşaptır. Bodrum katta pişirme ve hazırlama olarak iki bölümden oluşan mutfak, depo alanları, bir tuvalet ve hamam bulunmaktadır. Zemin kata, yapının yaklaşık olarak orta aksında ve kuzey cephesine bitişik, geniş dış merdivenlerden çıkılarak ve üst katların çıkma yaparak oluşturduğu bir verandadan geçilerek girilmektedir. Girişteki sofadan doğu ve batıdaki üç odaya geçilmektedir. Deniz manzarasının bulunduğu güney yönünde sofa, Viktorya Tarzı yabancı örneklerde olduğu gibi yapıyı “L” biçiminde saran bir balkona açılmaktadır. Odalardan biri bu balkona cephe vermekte, kuzeydoğu ve güneybatı odalarının birer cumba gibi çokgen biçimli çıkmaları bulunmaktadır. Yapıdaki tek merdiven, kuzeybatı köşede yükselerek belirgin bir şekilde bir kule oluşturmakta ve en üst katta cihannüma katına ulaşmaktadır. Birinci kat planı zemin kat planının çizgilerini aynen korumuştur. Odalarda çokgen çıkmalar bulunmamakta, yalnız güneybatı odasında deniz manzarası (güney) yönünde dikdörtgen bir çıkma bulunmaktadır. Çatı katında çatının eğiminden dolayı plan daralmıştır. Sofanın güney yönünde bir kısmı oda haline gelmiştir. Bu odadan güneydoğu ve güneybatı odalarına geçilmektedir. Cihannüma, kulenin en üst kotunda tek bir odadan ibarettir.

Yapının planında geleneksel orta sofalı plan şeması hakim görünse de, sofa adeta bir koridor işlevini görerek ortak alandan odalara dağılımı sağlamaktadır.

Şekil 3.34 : Cemil Topuzlu Köşkü zemin ve birinci kat planları.

Cephe ve Üslup Özellikleri

Duvarları yığma taş olan bodrum kat toprak kotunun üzerinde kalmaktadır. Bu katta pencereler demir kafeslerle kapatılmıştır. Zemin kattan itibaren cephe yatay yönde ahşapla kaplanmıştır. Kuzeydeki giriş cephesinde planda çıkma yapan veranda ve balkon, baklava motifiyle çerçevelenerek vurgulanmıştır. Birinci kattaki balkonun altında, sağ ve sol köşelerde eğrisel ahşap furuşlar vardır. Birinci kat balkonunda üst kenarda sivri kemer biçimli bir boşluk oluşturan bitki motifli bir alınlık bulunmaktadır. Çatı katı hizasında bu çıkma yapan kütle, bir kare içindeki daireden oluşan ahşap bezemenin tekrarıyla altı eşit parçaya bölünmüştür. Birinci katta kuzeye bakan bu balkona açılan kapı ve pencerelerin doğraması sivri kemerle sonlanmaktadır.

Merdiven kulesi kuzey ve batı yönlerinde kütlede hafifçe çıkma yaparak dikkat çekmektedir. Dikey ekseninde basamakların arasında kalan boşlukta üçer dilim halinde pencereler yapının genelinden farklılaşmıştır. Her pencere dilimi düşeyde iki, yatayda dilimin uzunluğuna bağlı olarak değişken sayıda küçük karelere bölünmüştür. Çatı katında doğramalar kesilerek sivri kemerle bitirilmiştir. Birinci kat balkonunun döşemesi zemin kat boyunca dikmelerle taşınmaktadır. Bu dikmeler balkonu güney cephesinde güneydoğudaki parça daha küçük olmak üzere üç; doğu cephesinde ise eşit üç parçaya bölmüştür.

Şekil 3.35 : Cemil Topuzlu Köşkü güney cephesi.

Çokgen çıkmalar, ortadaki daha geniş olmak üzere üç pencereyle bölünmüştür ve döşemeleri ters bir kubbeyle kapatılmıştır. Zemin ve birinci pencerelerinin üst kısımları genişliğe bağlı sayıda küçük karelere bölünmüş, önlerine gelecek şekilde, karşılıklı köşelerde ahşap eğrisel biçimli furuşlarla bezenmiştir. Çatı katı pencerelere ve kapı doğramaları üst kısımda sivri kemerlerle bitirilmiştir.

Çatı katı hizasında merdiven kulesi dışında tüm cephe sarmal biçimli ahşap silmeyle bezenmiştir. Silmeyle çatı saçağı arasında kalan kısımda ise dişli friz benzeri bir bezeme görülmektedir. Bu bezeme cihannümanın saçağının altında da vardır. Çatı katında güney ve doğuya doğru görülen çıkmaların saçakları orta eksenden hafifçe kırılarak bu kütleler vurgulanmıştır.

Çatı katı döşemesi hizasında cephede geometrik bezemeli bir silme dönmektedir. Ciner'e göre "kemerin dikdörtgen bir çerçeve içinde sunuluşu, yanlardaki 'baklava'lı bordür, kemer köşeliklerinde yer alan sarmal oymalar ve kemer üstündeki 'tığlı kitabelik', Selçuklu dönemi anıtsal mimarlığından esinlenmiştir" (Ciner, 1982).

Vallaury, doğulu plan şemasına balkonlar, çokgen biçimli çıkmalar ekleyerek, küçük cihannümayı sivri çatılı, geniş bir manzara kulesine çevirerek ve doğulu ve batılı biçimleri bezemelerde kullanarak karma bir üslup sentezlemiştir. Burada amacın dikkat çekmek ve hayranlık uyandırmak olduğu açıktır. Cemil Topuzlu'nun anılarına bakılırsa, bu amaca ulaşmıştır.

3.3 Mevcut Olmayan Konutlardan Örnekler

Teze örnek oluşturabilecek birçok ev, özellikle son 60 yıl içinde yanmış veya çoğunlukla yıkılmış, yerlerine apartmanlar yapılmıştır. Bu evlerle ilgili bilgilere ancak yazılı kaynaklardan ve fotoğraflardan ulaşılabilir.

Nadir Ağa Köşkü (Şekil 3.36)

Nadir Ağa II. Abdülhamit döneminde sarayda görevli bir kişiydi. Göztepe'deki köşkünün Balkan Savaşları sırasında yaptırmıştır (Ekdal, 2005). Fotoğrafından anlaşıldığı kadarıyla ev üç normal ve bir çatı katına sahiptir. Toprak kotunun üzerinde kalan bodrum kat duvarları taş, geri kalanlar ahşaptır. Birbirine dik iki ana eksen üzerinde 'T' biçimli bir plana sahip olduğu görülmektedir. 'T'nin uçtaki kısa parçası dik kırma çatının bitiminde ahşap bezemeli bir alınlıkla bitmektedir. Alınlık, ahşaptan Gotik bir kemer ve kemerle çatı arasında kalan kısımda bulunan serbest

bezemeden ibarettir. Planda, 'T'nin uzun parçası boyunca, fotoğrafta görünen cephe boyunca balkonlar vardır. Zemin katta üst kat balkonunu taşıyan dikmelerin arasında 'S' kıvrımlı ahşap bezemeler görülmektedir.

Şekil 3.36 : Nadir Ağa Köşkü (Ekdal, 2005).

Marie (Botter) Smith-Lyte Köşkü (Şekil 3.37)

Kadıköy, Fenerbahçe'de yapılmış evi, saray terzisi Jean Botter kızlarından Marie için 1906 yılında yaptırmıştır. Marie Smith-Lyte İngiliz asıllı eşi ve oğluyla beraber bu evde oturuyordu. Mimarın Raimondo D'Aronco olduğu söylenmektedir. (Ekdal, 2005). Fotoğrafında görüldüğü kadarıyla evin bir bodrum, iki normal ve bir çatı katı vardır. Bodrum kat taş duvarlı olup, giriş cephesinde pencereye sahip değildir. Zemin kata mermer merdivenlerle ulaşılmaktadır. Bu katta giriş cephesi tamamen camla kaplanmıştır. Merdivenin sol tarafında plan kenarları pahlı bir çıkma yapmaktadır. Birinci katta, bir balkon görülmektedir. Bu balkon, zemin kattaki camekanlı bölümün üzerinde, çokgen biçimli çıkmanın devamındaki kuleyi de çevreleyecek şekilde yan cepheye doğru devam etmektedir. Birinci katta cephe yatay yönde ahşapla kaplanmıştır. Çatı katı hizasında ön cephede orta ekseninde kırma çatılı küçük bir

bölüm ile külaha benzer sivri çatılı kule önce göze çarpmaktadır. Geride ise, bu kotta evin geri kalan kütlesi yükselmektedir. Ön cephedeki küçük bölüm dikey yönde ahşapla kaplanmış ve bu çatının kırıldığı yerde küçük bir yay ve düşeyde bu yayı ortadan ikiye bölen bir dikmeyle bezenmiştir. Dikme, çatının üzerine doğru devam ederek, süslü, haç biçimli bir bezemeye sonlanmıştır. Ekdal'ın (2005) anlatımına göre, zemin katta salon, yemek odası ve ofis gibi mekanlar varken, üst katlarda yatak odaları bulunmaktaydı .

Şekil 3.37 : Marie (Botter) Smith-Lyte Köşkü (Ekdal, 2005).

Kassam Şükrü Bey Köşkü (Şekil 3.38)

Kassam Şükrü Bey Köşkü Göztepe’de Tütüncü Mehmet Efendi Caddesi üzerinde yapılmıştı. Ekdal’ın (2005) verdiği bilgiye göre harem ve selamlık olmak üzere iki ana kütlelerin tek katlı bir kütle aracılığıyla birleşmesinden oluşmuş ve bu yüzden “İkiz Konaklar” ismini almıştır. Fotoğrafta görülen harem veya selamlık bölümü simetrik bir plana sahip olduğu izlenimini vermektedir. Resimde iki normal kat ve bir çatı katı görülmektedir. Ortadaki ana ekseninde öne doğru çıkma yapan kısım balkonları içermektedir. Çatı katında çatı saçağını taşıyan dikmeler çatıyla Gotik kemer biçimli bir boşluk bırakan bir ahşap alınlıkla birleşmektedir. Ana eksenin yanında kalan bir odanın olduğu tahmin edilen küçük bir çatı penceresi de görülmektedir. Bu pencerenin aynısı ana eksen simetrisinde diğer tarafta da olmalıdır. Çatı penceresinin kendi çatısı dahil olmak üzere bütün saçakların uçlarında ters üçgen biçimli küçük bezeme sırası tekrar edilmiştir. Çatının her kırıldığı köşede ince uzun birer tepelik görülmektedir. Kütlelerin yan cephesinde bir kat yüksekliğinde bir kütle, yandaki harem veya selamlığa bağlantıyı sağlamaktadır. Birinci katta bu bağlantının açık teras şeklinde olduğu görülmektedir. Resimde görülen yan cephede baca tüm yüzey boyunca devam ederek ve çatı saçağını delerek yükselmiştir.

Şekil 3.38 : Kassam Şükrü Bey Köşkü (Ekdal, 2005).

Abdülkadir Efendi Köşkü Müzik Evi (Şekil 3.39)

1900 yılında ilk sahibi tarafından yaptırılmış köşkü 1910'da II. Abdülhamit'in oğlu Abdülkadir Efendi satın almıştır. Eve yapılan ekler dışında bahçeye küçük bir müzik odası yaptıran Abdülkadir Efendi, müzik çalışmalarını burada sürdürmüştür (Ekdal, 2005). Artı biçimli planlı ve bir odadan ibaret bir yapıdır. Artının dışarı çıkan kısımlarında ikişer, içeri kırılan kenarlarda birer pencere vardır. Planla aynı eksenlerde kırılan çatıya sahiptir. Geniş saçakların ucunda küçük ters üçgen biçimli ahşap bezeme sırası görülmektedir. Çatının kırıldığı köşelerde ise hem yukarı hem aşağı bakan, sivri uçlu oval biçimli birer tepelik bulunmaktadır.

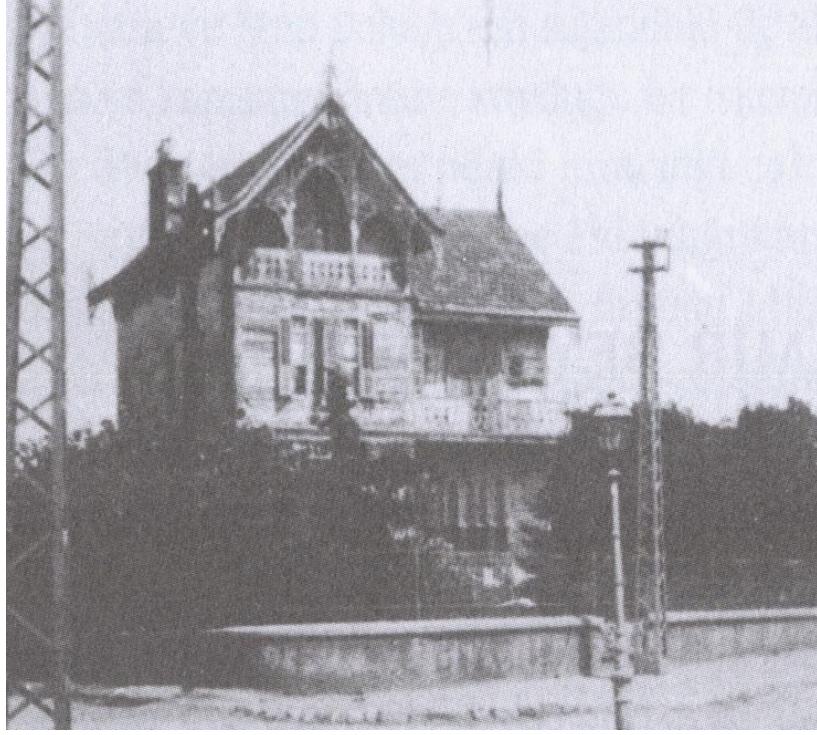

Şekil 3.39 : Abdülkadir Efendi Köşkü Müzik Evi (Ekdal, 2005).

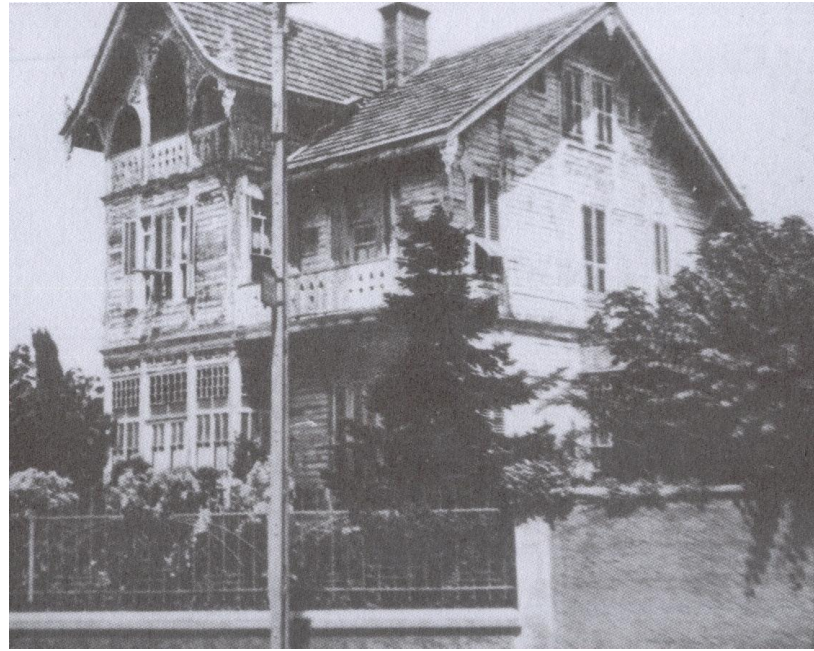
Tevfik Amir Bey Köşkü (Şekil 3.40-Şekil 3.41)

Tevfik Amir Bey Köşkü Fenerbahçe'deydi. İki normal, bir bodrum bir de çatı katından oluşan evde, Ekdal'ın (2005) anlatımına göre, taş duvarlı bodrum katta mutfak ve hamam, zemin katta yemek salonu ve bir başka oda, birinci katta geniş bir salon, bir kütüphane ve dört oda, çatı katında ise balkonlu odalar bulunmaktaydı. Zemin kata mermer kaplı bir merdivenden dışardan girilebilmekteydi. Fotoğrafından evin "L" biçimli bir plana sahip olduğu anlaşılmaktadır. Planın bir ucu giriş cephesinde çıkma yapan kütlelerdir. Geride kalan kısımda ise giriş kapısı bulunmaktadır. Çıkma yapan kütlelerin çatı kotunda bir balkon görülmektedir. Balkon ahşap dikmelerle üç eşit parçaya bölünmüştür. Dikmeler çatı saçağını taşımaktadır.

Dikmelerin arasında ortadaki yüksek, diğer ikisi daha alçak olmak üzere Gotik kemer biçimli boşluk bırakan ahşap bezemeli alınlıklar vardır. Çatının birbirine dik açı yapacak şekilde her iki kırılışının ortasında yukarı uzanan birer tepelik görülmektedir. Ayrıca, saçakların uçlarından aşağıya doğru sarkan ahşap bezemeler bulunmaktadır.

Şekil 3.40 : Tevfik Amir Bey Köşkü (Ekdal, 2005).

Şekil 3.41 : Tevfik Amir Bey Köşkü (Ekdal, 2005).

Ali Refik Paşa Köşkü (Şekil 3.42)

Osmanlı zabiti Ali Refik Paşa'nın Göztepe'de Rum Apostol Kalfa'ya yaptırdığı köşktür (Ekdal, 2005), köşkün bodrum kat dahil dört katlı ve yirmi bir odalı olduğunu söylemektedir. Fotoğrafından anlaşıldığı kadarıyla köşkün birbirini dik kesen iki eksene sahip bir planı vardır. Kütlede ana eksen üzerinde ön cepheye doğru bir çıkma görülmektedir. Odalara ana cepheye paralel, ana eksenini dik kesen eksen boyunca bulunan koridordan ulaşıyor olmalıdır. Giriş, uzun yan eksenin bir köşesindedir. Birinci katta ön cephede, geride kalan kısımlarda balkonlar görülmektedir. Çatı katında çıkma yapan kütlede bir balkon vardır. Balkonun beşik çatısı, balkonu ortada geniş, yanlarda dar olacak şekilde üçe ayıran dikmelerle taşınmaktadır. Bu dikmelerin çatıyla birleştiği kısımda ahşap bezemeli bir alınlık vardır. Alınlığın orta kısmında Gotik kemerli bir boşluk vardır. Yan kısımlarda ise Gotik gül pencere benzeri boşluklar görülmektedir.

Şekil 3.42 : Ali Refik Paşa Köşkü (Ekdal, 2005).

3.4 Ortak Mimari Özellikler

Bu çalışmada ele alınan örnekler, geleneksel Osmanlı konutundan farklı yönlerde sahiptir. Bilindiği kadarıyla 20-30 yıl süresince moda olmuş bir üslubun ürünleridir. İstanbul'un Sultanahmet, Galata, Pera gibi daha eski bölgelerinde ve kuzeye doğru kayan yeni merkezinde görülmezken, Kadıköy, Yeşilköy, Adalar ve Boğaziçi'nin kuzey kıyıları gibi sayfiye bölgelerinde sıklıkla uygulanmıştır.

Plan ve Kütle Özellikleri

Bu evler ilk izlenimde genellikle asimetrik oluşlarıyla dikkat çekmektedir. Dik kırma çatıları, balkonlar ve çıkmalar, çatı pencereleri ve ahşap bezemeleri yapıları geleneksel konuttan farklı kılmaktadır. Plan da genellikle asimetriktir. Kütlede cephe düzeni simetrik etkide olsa bile, giriş kapısı ile merdiven, ortada, ana eksenler üzerinde değil, yandadır. Boyuna ve enine gelişmiş planlar olmak üzere iki tip önerilebilir. Boyuna gelişmiş planlı evlerde ön cephede çıkma yapan bir oda bulunur. Eve, cephenin geride kalan kısmından girilmektedir. Giriş holü, aynı eksen üzerinde uzunlamasına devam eden koridora bağlanmaktadır. Odalara ve merdivene bu koridordan ulaşılmaktadır. Enine gelişmiş planlı evlerde ise orta eksen üzerinde çıkma yapan bir oda vardır. Giriş, bu çıkmanın içinde veya yan tarafındaki geride kalan kısımdandır. Genişçe bir hol biçimindeki giriş, enine yayılmış bir hole veya koridora açılır. Odalara bu koridordan geçilmektedir. Her iki tipte de sofalı plan tipinden oldukça uzaklaşmıştır.

Evler genellikle bir bodrum kat, iki normal kat ve bir çatı katından oluşmaktadır. Bodrum kat taş duvarlıdır. Yapının geri kalan bölümleri ahşaptır. Bodrum katta depo, ısıtma ve servisle ilgili mekanlar ve bazen mutfak bulunur. Zemin katta salon, yemek odası, bazen kütüphane olduğu saptanmaktadır. Yalnız, bazı evlerde bodrum olarak nitelenen kat aslında toprak kotunun üzerindedir. Evin girişi böyle durumlarda bu katta değil, merdivenlerle çıkılarak ulaşılan ve asıl yaşama mekanlarının bulunduğu üst kattandır. Giriş merdiveni bazen gösterişli ve mermer kaplamalıyken, bazen birkaç ahşap basamaktan ibarettir.

Enine gelişmiş planlı evlerde ortada çıkma yaparak vurgulanan oda ile boyuna gelişmiş planlı evlerde merdivenin karşısındaki oda, iki yanındaki odalara doğrudan açılmaktadır. Böylece bu mekanlar toplanma mekanı olma özelliği kazanmaktadır. Ele alınan evlerin bazılarında çokgen çıkmalar veya balkonlar görülmektedir.

Çokgen çıkma, öne çıkan kütlelerin köşelerinin pahlanmasıyla elde edilmiştir. Balkonlar bazı evlerde her odanın kapısının açıldığı küçük birer mekan şeklindedir. Bazı evlerde ise ön cephede çıkma yapan kısmın önü, tüm cephede düşeyde devam eden balkonlarla kapatılmıştır. Evlerin bazen cihannüması, bazen de ana kütlede ayrılarak vurgulanan bir merdiven kulesi vardır. Bu kule, en üst kotta küçük bir oda içermektedir. Kendi kırma çatısına sahip küçük çatı pencereleri çatı katı odalarına ışık sağlamaktadır.

Cephe ve Üslup Özellikleri

Cephe zemin (bodrum) katta sıva ile, normal katlarda dikey yönde ahşap, çatı katında ise yatay yönde ahşapla kaplıdır. Bezeme, ön cephede ve özellikle çıkma yapan kütlede yoğunlaşmıştır. Çıkma yapan kütlede önünde mutlaka narin ahşap dikmelerle taşınan balkonlar bulunmaktadır. Dikmeler balkonu ortadaki daha genişçe olan üç parçaya bölmektedir. Dikmeler, yatayda lento hizasında ahşap çitlerle desteklenmektedir. En üst kotta ise ortadaki açıklık Gotik kemer biçimli eğrisel ahşap kirişlerle bitmektedir. Yataydaki destek kirişlerin oluşturduğu dikdörtgen açıklıklar ahşap bezemelerle kaplanmıştır. Eğrisel kemerin kırma çatıyla arasında kalan boşluk ise oyma motifler içeren ahşap bezemeli bir alınlıkla örtülüdür.

Ahşap bezemede çoğunlukla eğrisel formlar ve soyut bitkisel bezeme görülmektedir. Balkon dikmeleri arasında kalan dikdörtgen boşluklarda “S” ve “C” kıvrımları vardır. Bunlar bazen yonca biçimli boşluklar bırakarak Neo-Gotik üslup göstermektedir. Çatı kotundaki ahşap alınlıkta ise bitkisel bezeme ağırlıktadır (Şekil 3.43). Balkon korkuluklarında da geometrik formlu bezeme görülmektedir.

Bazı bezeme detayları Osmanlı veya genel anlamıyla İslam sanatı dağarcığından alınmış gibi görünmektedir. Bazen de art Nouveau öğeler tanınabilmektedir. Bu gibi durumlarda da bu bezemeler genel Viktorya tarzı etkisinin içinde kalmaktadır.

Dik kırma çatı sebebiyle çatı katı alanı normal kata göre daha dardır. Bu katta genellikle orta eksene göre birbiriyle simetrik olacak şekilde dizilen çatı pencereleri mevcuttur. Bu pencerelerin, ana çatının kırıldığı eksene dik olacak şekilde düzenlenmiş kendi küçük çatıları vardır. Bu çatı pencerelerinin genellikle bezemeli birer ahşap alınlığı bulunur. Bu alınlığın bezemesi evin giriş cephesindeki alınlığın bezemesinin çok benzeridir.

Şekil 3.43 : Ali Şefik Paşa Köşkü alınlığı.

Aynı motifin yan yana tekrarından ibaret bir kenar ya da saçak bezemesi olan feston, çalışmanın konusu evlerin birçoğunda görülmektedir. Tekrar eden motif, yanındakilerle birleştiği yerde eğrisel, ucunda ise küçük bir ok biçimindedir. Feston, saçak kenarında ve bazen de kat silmesi olarak cephede görülmektedir.

Konsol bezemesi, çalışmada ele alınan evlerin hemen hemen hepsinde görülen bir elemandır. Genellikle geniş çatı saçaklarının altında belli aralıklarda dizilmektedir. Bu eleman, birbirine doksan derece açı yapacak şekilde birleşen iki çubuğun saçakla cephenin birleştiği kenara yaslanması, ve bu iki çubuğun arasının çeşitli şekillerde bezenmesinden oluşmaktadır. Konsol bezemesinin iki genel çeşidi vardır. Birincisinde, iki ana çubuğun arasında içbükey bir eğri yapacak bir ahşap parça serbest bitkisel motifli boşluklarla bezenmektedir (Şekil 3.44). İkincisinde ise çeyrek daire biçimli ahşap çubuklar iki ana çubuk arasına yerleştirilmektedir. Bu çeyrek daire biçimli çubuklar, bir veya daha fazla çubuk tarafından, merkez birleşim köşesi olmak üzere eşit parçalara bölünmektedir. Bölücü çubuklar, boğumlar oluşturularak bezenebilmektedir (Şekil 3.45).

Şekil 3.44 : Arif Hikmet Paşa Köşkü konsol bezemesi.

Şekil 3.45 : Tayyareci Mazlum Sokak No.1 konsol bezemesi.

Tepelik, çatının kırıldığı çizginin tam ucunda yukarıya veya hem yukarıya hem aşağıya uzanan bir süsleme elemanıdır. Bazen sade ve uzun bir çubuğun uca doğru sivrilerek bir ok haline gelmesi şeklinde görülmektedir. Bazen de aynı okun iki yanında bitkisel motifli eğrisel ahşap bezeme şeklinde bulunmaktadır. Tepelik, çoğunlukla ana cephedeki bezemeli alınlığın ucundadır. Bazen diğer cephelerde ve çatı pencerelerinin alınlıklarının ucunda da yer almaktadır.

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İstanbul Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olduğu yüzyıllar boyunca ülkedeki mimarlık ve sanatın en nitelikli uygulamalarına tanık olmuştur. Özellikle 18. yüzyıldan itibaren dönemin Batı'dan alınan teknolojisi imparatorluğa başkentten ve saraydan yayılmıştır. Avrupa ülkeleri ve Osmanlı İmparatorluğu arasında, savaşlar, antlaşmalar, elçiler, mimar ve sanatçılar yoluyla bilgi alışverişi süregelmiştir. Gelişen baskı teknikleri ve daha sonra yaygınlaşan basın ve fotoğraf yoluyla da saray ve çevresi, özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'daki gelişmeleri çok yakından takip etmiştir. Konut mimarlığı ve dekorasyonunda da aynı durum geçerli olmuştur. 18. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar, ağırlıklı olarak Rokoko, Barok, Neoklasik ve Art Nouveau gibi stiller başkent İstanbul'da "modern" mimari örneklerde görülmektedir. Tez çalışmasında işlenen yapı tarzı da yüzyıl dönümündeki Osmanlı-Batı ilişkisinin mimari beğeniye doğrudan yansımasıdır.

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Avrupa'da etkili olmaya başlayan Romantizm akımı, özellikle geçmişe özlem duygusuna dayanır. Romantizmin İngiltere'deki en önemli temsilcisi John Ruskin sanat ve mimarlığın Gotik'teki sadeliğe ve içtenliğe dönmesi gerektiğini savunmuştur. Bir sonraki nesilden İngiliz mimarlar olan William Nesfield ve Norman Shaw ise geçmişi eski İngiliz tarzında aramış ve kendi tasarımlarında "eski İngiliz tarzı" (old English Style), Kraliçe Anne stili gibi eski stillerin eklektik bir yorumunu tercih etmişlerdir. Bu geç Viktorya dönemi stili, konutta doğayla iç içe tasarlanan geleneksel İngiliz kır evidir. 1837-1901 yılları arasında Kraliçe Viktorya Dönemi mimarlığı bu Romantik ve tarihselci yaklaşımlardan beslenmiş ve kent dışı konut mimarlığında uygulanmıştır.

İngiltere'de en ucuz maliyetle en sağlıklı ve rahat konut yapımı için çizimler ve açıklamalar içeren katalog nitelikli kitaplar basılmıştır. Bunun ilk örneklerinden biri 1839 tarihli "Encyclopaedia of Cottage, Farm, and Villa Architecture" başlıklı yayındır. 19. yüzyılın ortalarından itibaren ev sahibine ve yerel marangoza bilgi vermeyi hedefleyen bu tür kitaplar, konut ihtiyacının arttığı, özellikle Amerika Birleşik Devletleri ve İngiliz kolonilerinde de büyük bir kitleye hitap etmiştir.

19. yüzyılın sonlarına doğru İstanbul sayfiyesinde, Kadıköy, Yeşilköy, Adalar semtleri ve Boğaziçi'nin kuzey kıyılarında yoğun biçimde inşa edilen ahşap konutlar arasında İngiltere kaynaklı bu stiller elle tutulur derecede farkedilmektedir. Bu stil, “Viktorya tarzı” olarak tanımlanabilecek özellikler göstermektedir. Evlerin sahipleri genellikle saraydan yüksek rütbeli memur ve askerler ile yabancı kökenli ailelerdir. Bu kişilerin, Batılı veya Batı'ya özenen yaşayışlarına uygun Batılı konutlarda oturmak istedikleri, bunun için de yabancı mimarlar, katalog kitapların baskıları veya bunların basındaki haberleri yoluyla ulaştıkları Viktorya tarzını uygun gördükleri düşünülebilir. Bu stil, Alman Yazlık Elçiliği ve İngiliz Elçiliği gibi örneklerin ve Yıldız Sarayı köşkleri ve Emirgan'daki Sarı Köşk gibi Osmanlı saray yapılarının öncülüğünde İstanbul'da uygulanmış ve ilgi uyandırmış olmalıdır.

Aynı dönemlerde inşa edilen İngiltere ve Amerika kaynaklı konut örnekleri kütle, plan ve bezeme üslubu açısından incelenerek İstanbul'daki örneklerle karşılaştırıldığında bazı somut benzerlikler elde edilebilmektedir.

Herbert Chivers'in ilk baskısı 1910 yılında yapılmış kitabındaki tasarımları İstanbul'daki örneklerle plan ve kütle hareketleri açısından benzer bir görüntü sergilemektedir. Plan ve kütle özelliklerinde bire bir aynı örneği bulmak yerine belli bir tasarım esasının yansımaları vurgulanabilmektedir.

Örneğin, Büyükkada Çankaya Caddesi No.26 (Ek A.1.a) ve Fond du Lac Cottage (Ek A.1.b), uzunlamasına gelişmiş planlara sahiptir. Genel olarak mekan dizilişi ve dolaşım aynıdır. Ön cepheye bakan oda, girişi geride bırakacak şekilde çıkma yapmaktadır. Girişteki odadan sonra merdivenle karşılaşılmaktadır. Merdivenin arkasında mutfak vardır.

İki evin de dik kırma çatısı vardır. Çatının çıkma yapan kısımda Gotik kemer biçimli alınlığı vardır. Yalnız, “Fond du Lac” evinde alınlıkta başka bezeme yokken, Büyükkada'daki evde ön ve arka cephelerde özellikle alınlıkta bitkisel motifli bezeme görülmektedir. İki evde de çatının kırıldığı köşelerde tepelikler olduğu görülmektedir. Yine de esas karşılaştırma alanı bu iki evin benzer planlarıdır.

Cavit Paşa Köşkü (Ek A.1.c) ve Lakeview Cottage (Ek A.1.d), enine gelişmiş plana sahiptir. Simetrik kütleleri birer dik kırma ile örtülmüştür. Giriş holünün karşısında merdiven vardır. Holün iki yanından odalara girilmektedir. Portiko, ön cephede çıkma yapan kendi çatısına sahiptir. Cavit Paşa Köşkü'nde portiko üst katlarda

balkona dönüşmüştür. “Lakeview” evinde ise çatı alınlık oluşturarak çıkma yapmıştır.

Ahmet İhsan Bey Köşkü (Ek A.1.e) ve Fisher Cottage (Ek A.1.f) enine gelişmiş planlara sahiptir. Orta eksen de çıkma yapan odaları vardır. Evlere, ön cephede sola kalan portikodan geçilerek girilmektedir. Orta eksende çıkma yapan oda, iki yanındaki odaya geçiş vermektedir. Mutfak ve merdiven arka kısımdadır. Yeşilköy Serbesti Caddesi’ndeki evin sonradan eklendiği düşünülen kısımları dikkate alınmayarak bir karşılaştırma yapılmıştır. Fisher evinde konik çatının ve çatı penceresinin ucunda birer tepelik görülmektedir. Yeşilköy’deki evin özgün halinde de bir tepelik bulunduğu düşünülebilir.

Tayyareci Mazlum Sokak No. 1 (Ek A.1.g) ve Riovista Cottage (Ek A.1.h) asimetrik kütlelere sahiptir. Girişe, evleri “L” biçiminde saran bir verandadan geçilerek ulaşılmaktadır. Odalara holden geçilebildiği gibi, yemek ve oturma odaları doğrudan birbirine açılmaktadır. Çıkma ile planda hareketlilik yaratılmıştır. Riovista evinde çıkma köşeleri pahlıdır.

Bu tarza, Fransa’nın Normandiya bölgesinde de rastlanmaktadır. Ek A.1.i ve Ek A.1.j’de görülen planlarda asimetri dikkat çekmektedir. Kütle girişte çıkma yapmaktadır. Cephede önde kalan bu kütlede ayrıca bir de cumba benzeri çokgen çıkma görülmektedir (Ek A.2.i ve Ek A.2.j).

Portiko genişçe çaplı, klasik üslupta kolonlar tarafından taşınmaktadır. Çıkma yapan kısımlar çatı katında bezemesiz alınlıklarla vurgulanmıştır. Riovista evinde çatı odalarından biri çokgen çıkma yaparak kütlede ayrılmaktadır. Bu ayrı kısmın çatısı konik biçimlidir ve bir tepelikle süslenmiştir. Tayyareci Mazlum Sokağı’ndaki evin merdiven kulesi de kütlede ayrılmaktadır. Kule, benzer şekilde sivri bir çatıyla örtülmüştür ve sivri bir tepeliğe sahiptir.

Bu karşılaştırmalarda dikkat çeken yön, enine veya uzunlamasına gelişmiş ama kompakt planın egemen oluşudur. İstanbul’a yansıtılan bu planın tutarlılık içinde bazı örneklerde uygulandığı görülmektedir. Bu örneklerde orta sofalı plan tipi kullanılmamış, zemin kattaki odalar salon ve yemek odası gibi özelleşmiş kullanımlara sahip olmuştur. Hem Amerika’daki, hem de İstanbul’daki örneklerde belli bir eksen üzerinde gelişmiş planda, odalar ortadaki bir koridora veya hole açılmaktadır. Kimi zaman kütledeki çıkma, kimi zaman da giriş ve merdivenin

konumlanışı planda asimetri yaratmaktadır. “L” biçimli veranda da karakteristik bir özelliktir.

Batılı örnekler ile İstanbul'daki örnekler arasında cephe ve üslup özellikleri açısından da benzerlikler saptanmıştır. Ek A.2.a ve Ek A.2.b'deki örneklerde kırma çatının önü için düşünülmüş yoğun bezemeli ve tepelikli ahşap alınlıklar görülmektedir. Birbirini en uca doğru çapraz kesen eğrisel çitalar alınlığın iskeletini oluşturmaktadır. Bu eğri çitalar, kesişim noktasının altında Gotik kemer biçiminde eğrilerek, balkonu taşıyan dikmelerle birleşmektedir. İskeletin arası serbest, eğrisel formlu boşluklar açılarak bezenmiş ahşap plakalarla kapatılmıştır. Tepelik, orta ekseninde yukarıya yükselmektedir. Aynı ekseninde, aşağıya doğru bir çita, tepeliğin devamı gibi, eğrisel çitaların çapraz yaptığı noktayı keserek aşağıya devam etmektedir.

Ek A.2.c ve Ek A.2.d'de görülen korkuluklar, ahşap paneller arasında kalan boşluklar şeklinde iki motifin tekrarından oluşmaktadır. Ek A.2.c'de ilk motif, üstte üç yapraklı bir çiçek benzeri ve altta dört yapraklı yonca benzeri boşluklardır. Yanındaki diğer motif ise, panellerin birleşiminden arta kalan boşluklardır. Üstte üst kısmı bombeli uzun bir boşluk ve altta baklava biçimli bir boşluk görülmektedir. Ek A.2.d'deki korkulukta ilk motif, alt ve üstte, birbirine simetrik üç yapraklı çiçek biçimli boşluklardır. İkinci motif ise düşeyde, alt ve üstte birbirine simetrik yaprak biçimli boşluklardır.

Ek A.2.e ve Ek A.2.f'de görülen tepelikler kırma çatının ortasından aşağıya ve yukarıya olmak üzere iki yönde uzanan ahşap çubuklardır. Bunlar üst kısma doğru boğumlanıp sivrilmiştir. Çatıyla birleştikleri üst kısımda, iki yanlarında serbest bitkisel motifli bezemeler görülmektedir. Ek A.2.f'de görülen tepelik çatının kenarını delip geçen bir çubuk biçimindedir. Bu örnek diğerlerinden bodurca olmak üzere, üst uçta sivrilmiştir. İki yanında ise eğrisel serbest bitki motifli bezemeleri görülmektedir.

Büyük çeşitlilik gösteren bir bezeme olan feston, belli bir ahşap motifin yan yana gelerek tekrarlanmasından oluşmaktadır. Ek A.2.g'de Woodward'ın feston çeşitlemeleri görülmektedir. Bunlar ağırlıklı yaprak veya çiçeğe benzeyen bitkisel motifli tasarımlardır. Ek A.2.h'de Tüccarbaşı'ndaki bir köşkün saçak bezemesi görülmektedir. Bu örnek, yatayta nispeten daha geniş ve daha az detaylandırılmış bir

motife sahiptir. Özetle, dik kırma çatı, çatı pencereleri, ahşap dikmelerle taşınan balkon ve verandalar, “Japon tipi” küçük kare gözlü pencereler, kuleler, ahşap bezemeli alınlıklar gibi ortak özellikleri Viktorya tarzının İstanbul’daki yansımalarıdır.

Çalışmada incelenen yapıların özellikle kütle ve cephelerinde benzer şemaların tekrarlanması bazı şablonların olduğunu ve katalog içerikli kitaplardan çalışılarak yapıldıklarını düşündürmektedir. Bu konutlarda planların belli ortak özellikleri olduğu görülmüştür. Geleneksel sofalı plan tipinden uzaklaşmıştır. Odalar merkezi bir mekana açılmak yerine çoğu örnekte yan yana dizilmektedir. Ayrıca, mekanlar bazı örneklerde oturma odası, çalışma odası veya kütüphane, yemek odası gibi özel işlevler kazanmıştır. Yine de yerel yorumla harem-selamlık gibi ayrımlar ve hamam gibi işlevler geleneksel özellikleri de sürdürdüğünü göstermektedir. Kimi zaman varolan bir eve ek olarak yapılan müzik evi vb. bahçe köşkleri de çalışmada işlenen Viktorya tarzındadır. Viktorya tarzı İstanbulda da Batı’daki örneklerde olduğu gibi, hafif ve bezemeli etkisiyle sayfiyede tercih edilmiştir. Ancak bu tarz evler başkentteki idari durum nedeniyle kışlık konut işlevi de görmüştür. İstanbul’da yüzyıl dönümünde kısa bir süre içinde yapılan yapılmış ve tez çalışmasında konu edilen konutlar için, kapsayıcı bir ifade olan “Viktorya Tarzı” tanımlaması yerini bulmaktadır.

KAYNAKLAR

- Adalar Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü Arşivi.
Bakırköy Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü Arşivi.
Boğaziçi İmar Müdürlüğü Arşivi.
İstanbul Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi.
Kadıköy Belediyesi İmar ve Şehircilik Müdürlüğü Arşivi.
Servet-i Fünun, 1984 Temmuz, s.9.
Bachmann, M., 2003. Tarabya, Deutsches Archäologisches Institut und Ege Yayınları, İstanbul.
Bilgin, B., 1988. Yıldız Sarayı, Yıldız Sarayı Vakfı Yayınları, İstanbul.
Ciner, S., 1982. Son Osmanlı Dönemi Ahşap Konutlarında Cephe Bezemeleri, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
Details of Victorian Architecture, (2007). 3 Mayıs 2009'da <http://freebooksource.com/?p=24988>'dan alındı.
Dixon, R., 1978. Victorian Architecture, Oxford University Press, New York.
Ekdal, M., 2005. Kapalı Hayat Kutusu Kadıköy Konakları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
Eldem, S. H., 1979. Boğaziçi Anıları, İstanbul.
Eldem, S. H., 1984. Türk Evi I, Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerini Koruma Vakfı, İstanbul.
Erdenen, O., 1993. Boğaziçi Sahilhaneleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul.
Garvin, J. L., 1981. Mail-order house plans and American Victorian Architecture, *Winterthur Portfolio*, Vol. 16, No. 4 (Winter, 1981), s.309-334.
Girouard, M., 1977. Queen Anne Movement The Architecture of Enjoyment, s.192-197, Clarendon Pres, Oxford.
Jordan, R. F., 1966. Victorian Architecture, Penguin Books, Harmondsworth.
Kostof, S., 1985. A History of Architecture, *Victorian Environments*, s. 635-668, Oxford University Press, New York.
Loudon, J. C., 2000. Encyclopaedia of Cottage, Farm, and Villa Architecture, Donhead Publishing Ltd. Dorset.
Maynard, W. B., 2000. "Best, lowliest style!" The early-nineteenth-century rediscovery of American Colonial Architecture, *The Journal of the Society of Architectural Historians*, Vol. 59, No. 3 (Sep., 2000), s. 338-357.

- Mignot, C.**, 1983, Architektur des 19. Jahrhunderts, *Das Burgerliche Wohnhaus*, s. 272-303, Office du Livre, Fribourg.
- Omoto, S.**, 1964. The Queen Anne style and architectural criticism, *The Journal of the Society of Architectural Historians*, **Vol. 23**, No. 1 (Mar., 1964), s. 29-37.
- Osband, L.**, 2002. Victorian House Style, David & Charles, Newton Abbot
- Posener, J.**, 1972. From Schinkel to the Bauhaus, Muthesius in England, s. 17-23, The Architectural Association London.
- Topuzlu, C.**, 2002. stibdat, Meřrutiyet, Cumhuriyet devirlerinde 80 yıllık hatıralarım, Topuzlu Yayınları, İstanbul.
- Tuna, T.**, 2006. Yeřilkoy Ayastefanos, Karakter Color A.Ő., İstanbul.
- Vassaf, G.**, 2000. Annem Belkıs, letifim Yayınları, İstanbul.
- Woodward, G. E.**, 1996. Victorian city and country houses, Dover Publications, Inc., New York.

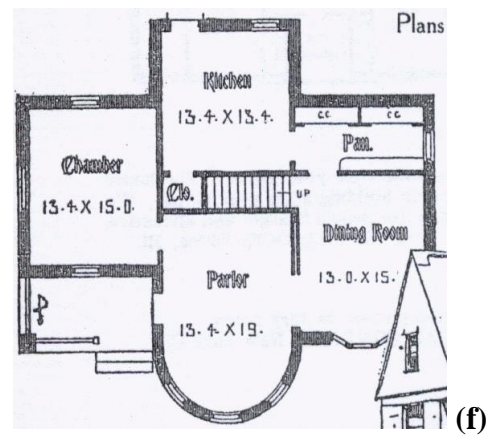
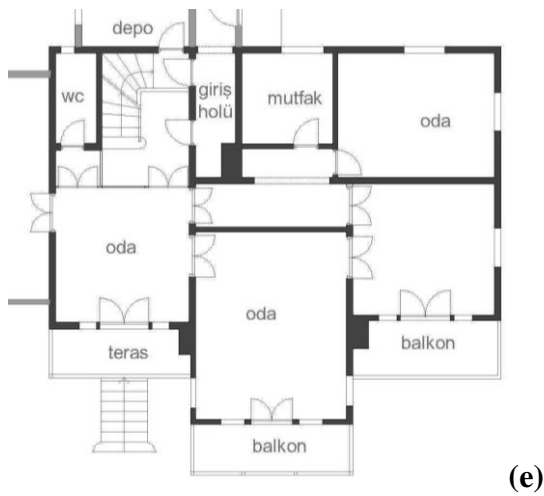
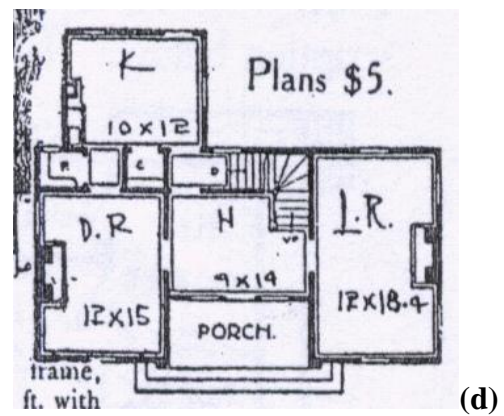
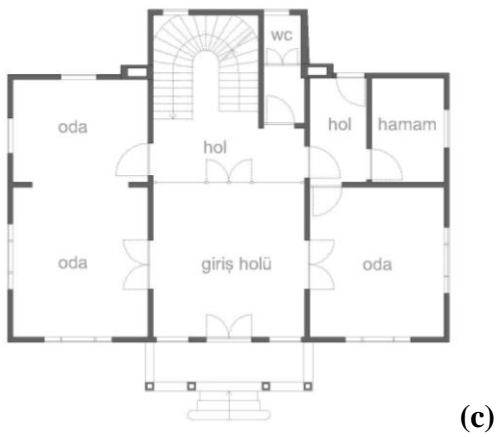
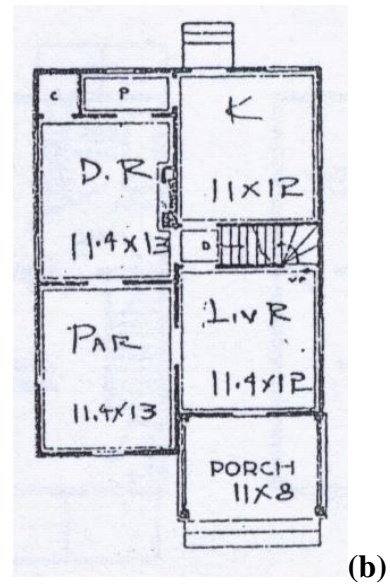
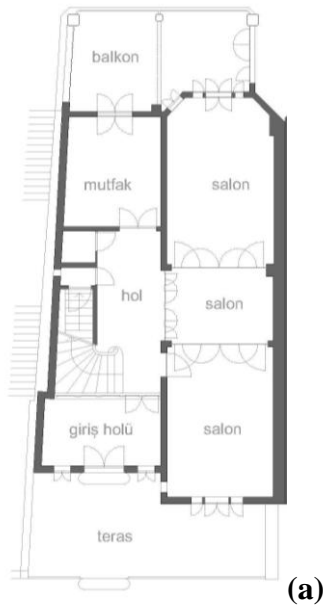
EKLER

EK A.1 : İstanbul ve Amerika'daki evlerin planları.

EK A.2 : İstanbul ve batıdaki evlerin bezeme detayları.

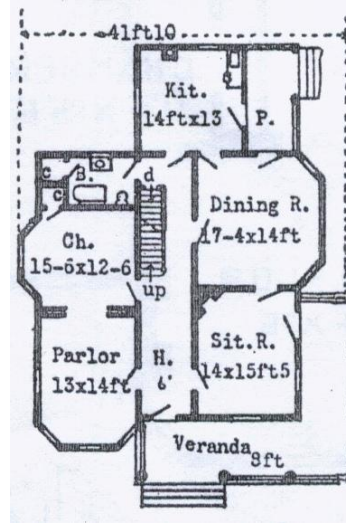

EK A.1

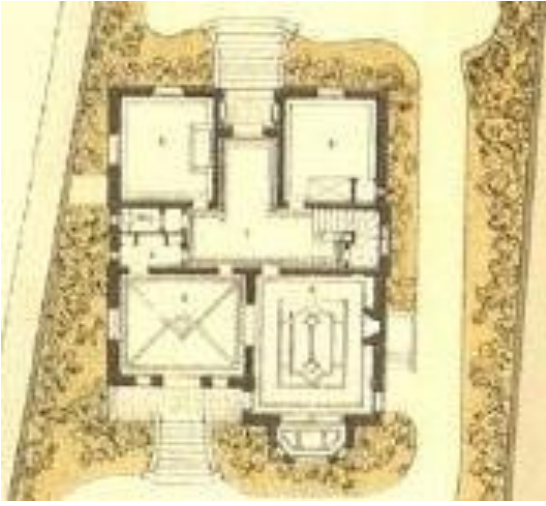

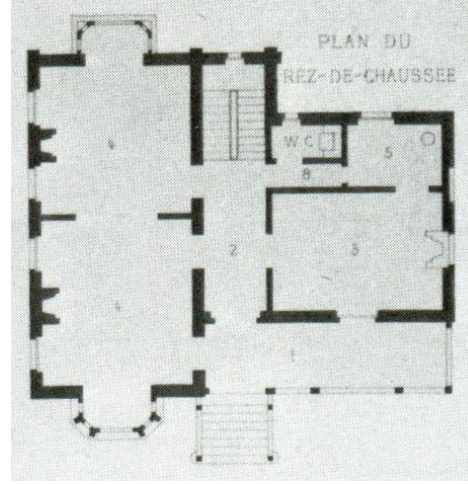
(g)

(h)

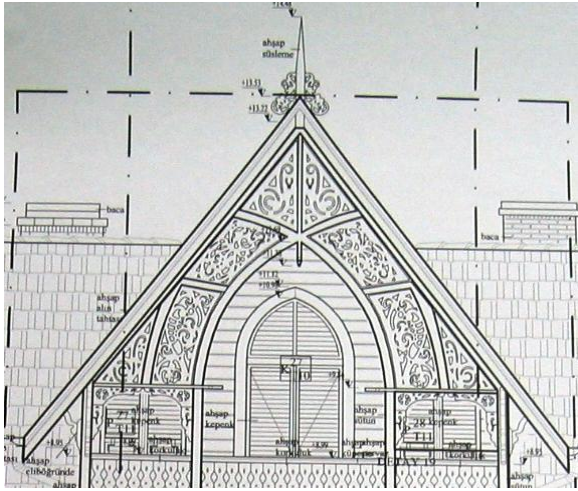
(i)

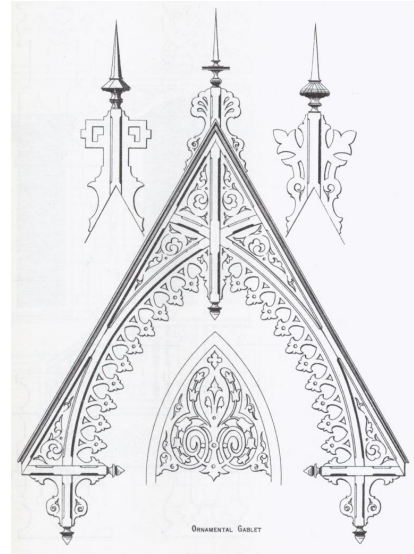
(j)

Şekil A.1 : Planlar: (a) Büyükkada Çankaya Caddesi No.26. (b) Fond du Lac Cottage (Chivers, 1997). (c) Cavit Paşa Köşkü. (d) Lakeview Cottage (Chivers, 1997). (e) Ahmet İhsan Bey Köşkü. (f) Fisher Cottage (Chivers, 1997). (g) Tayyareci Mazlum Sokak No. 1. (h) Riovista Cottage (Chivers, 1997). (i) Normandiya'da villa (Details, 2007). (j) Deauville'de villa (Mignot, 1983).

EK A.2

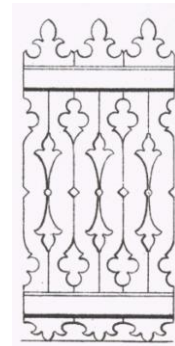
(a)

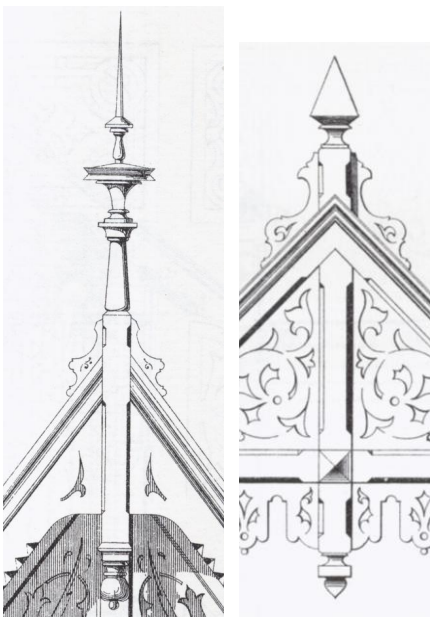
(b)

(c)

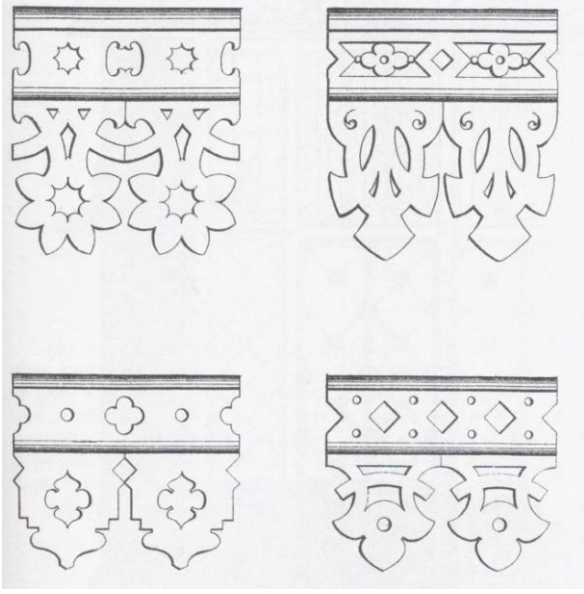
(d)

(e)

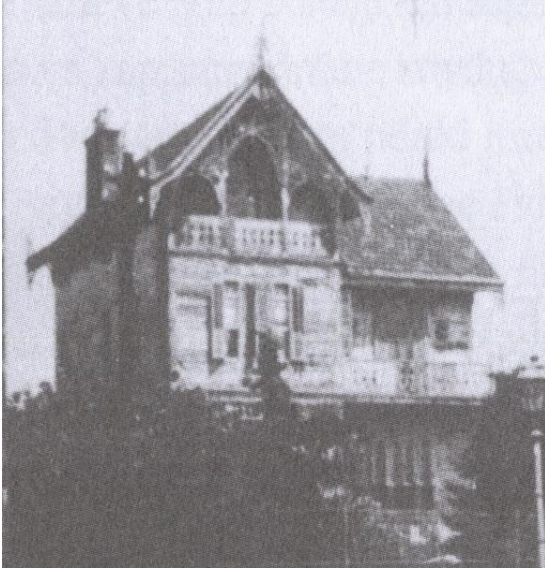
(f)

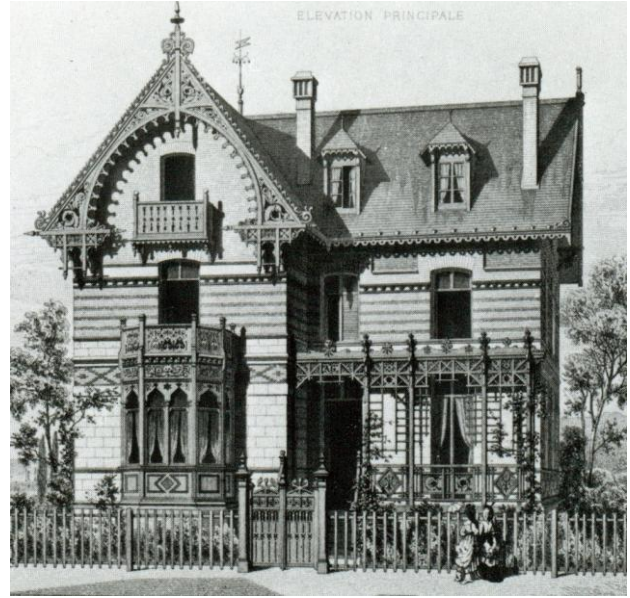
(g)

(h)

(i)

(j)

Şekil A.2 : Bezeme detayları: (a) Cavit paşa Köşkü alınlığı (yıkılmadan önce). (b) Bir alınlık detayı (Woodward, 1996). (c) Ali Şefik Paşa Köşkü korkulukları. (d) Bir korkuluk detayı (Woodward, 1996). (e) Tepelik detayları (Woodward, 1996). (f) Ahmet Hikmet Paşa Köşkü ve Tahsin Paşa Köşkü tepelikleri. (g) Feston detayları (Woodward, 1996). (h) Tüccarbaşı No.1 feston detayı. (i) Tevfik Amir Bey Köşkü (Ekdal, 2005). (j) Deauville’de villa cephesi (Mignot, 1983).

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Emine Pelin Kalafatoğlu
Dođum Yeri ve Tarihi: İstanbul, 1983
Ortaokul ve Lise: Kadıköy Anadolu Lisesi
Lisans Üniversite: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü.